

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Rasmus Kangropool – isikust isikuarhiivini

Bakalaureusetöö

Juhendajad: Hannes Vinnal ja Riin Alatalu

Üliõpilane: Maria Elisabeth Leemet

Tallinn 2023

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et:

1. käesolev bakalaureusetöö on minu isikliku töö tulemus, seda ei ole kellegi teise poolt varem (kaitsmisele) esitatud;
2. kõik bakalaureusetöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd (teosed), olulised seisukohad ja mistahes muudest allikatest pärinevad andmed on bakalaureusetöö nõuetekohaselt viidatud.

Ülaltoodust lähtudes selgitan, et:

- käesoleva bakalaureusetöö koostamise ja selle sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste loomisega seotud isiklikud autoriõigused kuuluvad minule kui bakalaureusetöö autorile ja bakalaureusetöö varalisi õigusi käsutatakse vastavalt Eesti Kunstiakadeemias kehtivale korrale;
- keelatud on käesoleva bakalaureusetöö ja selles sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste kopeerimine, plagieerimine ning mistahes muu autoriõigusi rikkuv kasutamine.

(kuupäev)

(bakalaureusetöö autori nimi ja allkiri)

Töö vastab bakalaureusetööle esitatud nõuetele:

(kuupäev)

(bakalaureusetöö juhendaja allkiri, akadeemiline või teaduskraad)

Sisukord

ISIKUST	6
1. BIOGRAAFIA.....	8
1.1 Akadeemiline elutee	9
1.2. Isiklik elu.....	11
2. RASMUS KANGROPOOL ARHITEKTUURIAJALOOLASENA.....	14
2.1. Bibliograafia	15
3. RASMUS KANGROPOOL MUINSUSKAITSJANA	16
3.1. Tallinna Arhitektuuri Mälestusmärkide Kaitse Inspeksioon	17
3.2. Tallinna Muinsuskaitseamet	20
3.3. Vaated, seisukohad ja arvamused.....	22
3.4. Märkimisväärsemad pärandialased teened ja autasud	25
ISIKUARHIIVIST	27
4. RASMUS KANGROPOOLI JA MAI LUMISTE ÜHISE ISIKUARHIIVI TUTVUSTUS	28
5. RASMUS KANGROPOOLI JA MAI LUMISTE ÜHINE ISIKUARHIIV ARHIIVIUURIMUSLIKUST VAATENURGAST	30
6. ARHIIVIALLIKAST AVALDATUD MATERJALINI – VÕRDLEV DOKUMENDIANALÜÜS	32
6.1. Tallinna Vanalinna ajalooline tänavatevõrk: avaldatud ja avaldamata materjali võrdlus.....	33
6.2. Kriitilise analüüsi tulemused	42
7. JÄRELDUSED JA TULEVIKUPERSPEKTIIV	44
KOKKUVÕTE	45
KASUTATUD KIRJANDUS.....	47
SUMMARY/ABSTRACT.....	51
LISAD.....	53
LISA 1. ÜLEVAADE RASMUS KANGROPOOLI POOLT AVALDATUD KIRJUTISTEST	53
LISA 2. ÜLEVAADE RASMUS KANGROPOOLI JA MAI LUMISTE ÜHISE ISIKUARHIIVI STRUKTUURIST.....	59

SISSEJUHATUS

Käesolev töö on valminud Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja konserveerimise osakonna bakalaureuseõppe lõputööna ning käsitleb arhitektuuriajaloolast ning muinsuskaitset Rasmus Kangropooli ning tema isikufondi Tallinna Linnaarhiivis. Töö on jaotatud kaheks osaks. Esimese osa eesmärgiks on lähemalt uurida Rasmus Kangropooli isikut, tema elulugu, teadustööd ning tema panuseid kultuurivaldkonda. Töö teine osa, mis valmib teise semestri raames vaatleb lähemalt Kangropooli isikuarhiivi arhiiviuurimuslikust vaatenurgast. Teise osa eesmärgiks on lähemalt avada isikufondide kui uurimisallikate väärtusi ja võimalusi, tehes seda Rasmus Kangropooli isikuarhiivi näitel. Töö lähtub uurimisküsimusest: mida kujutab endast Rasmus Kangropooli ja Mai Lumiste ühine isikufond ning milles seisnevad taolise isikufondi võimalused ja piirangud nii isiku kui valdkonna ajaloo rekonstrueerimisel?

Üks nimedest, mis seoses Tallinna vanalinna uurimise ning selle arhitektuuripärandi kaitsmisega möödunud sajandi teisel poolel arvatavasti alatiseks kajama jääb on kahtlemata Rasmus Kangropool. Tuntud nii oma teaduslike panuste poolest vanalinna uurimisse kui ka selle kaitsekorra väljaarendamisesse Tallinna Arhitektuuri Mälestistusemärgide Kaitse Inspeksioonis ning hiljem Tallinna Muinsuskaitseameti juhatajana on Kangropool omal ajal teiste eriala tippspetsialistide, kelleks olid näiteks Villem Raam (1910-1996), Helmi Üprus (1911-1978) ja Rein Zobel (1928-2012), kõrval endale välja teeninud koha Eesti arhitektuuripärandi märkimisväärsimate uurijate ja säilitajate nimekirjas.

Arvestades Rasmus Kangropooli märkimisväärsete panustega nii arhitektuuriajaloo kui ka muinsuskaitse arengusse, on teda puudutavad senised käsitlused jäänud kahetsusväärselt napiks. Käesoleva töö eesmärgiks on anda ülevaade Rasmus Kangropooli eluloost ning erialastest panustest ja uurida tema arhiivi näitel ka lähemalt isikufondide võimalusi ning väärtusi. Uurimisel on autor eelkõige toetunud Rasmus Kangropooli ja Mai Lumiste ühisest isikuarhiivist pärinevatele dokumentidele, Kangropooli enda avaldatud tekstidele ja teostele ning intervjuudele, mis on läbi viidud Kangropooliga koostööd teinud või tema isikufondi arvele võtmisega seotud isikutega.

Siinkohal tänab autor töö juhendajaid, kelleks on Hannes Vinnal ja Riin Alatalu ning kelle poolt edastatud materjalid ja nõuanded antud töö valmimisel üheks põhiliseks tugipostiks olnud on. Samuti tuleks siinkohal eraldi välja tuua ka Prof. Stine Grodal, kelle arhiivipõhist

kvalitatiivset analüüsi puudutavad videoloengud isikuarhiivi käsitlese osas suurt tuge pakkunud on. Mõtteainet arhiiviuurimuslikel vadel on pakkunud Ernst van Alpheni poolt koostatud artiklite kogum „Productive Archiving. Artistic Strategies, Future Memories and Fluid Identities,¹“ mille omandamise tänu võlgneb autor Riina Lii Parvele.

Tiitellehe pildil on kujutatud Tallinna Arhitektuurimälestusmärkide Kaitse Inspektsiooni juhataja Rasmus Kangropool ajalehe "Sirp ja Vasar" toimetuses vestlusingis.²

¹ E. v. Alphen, Productive Archiving. Artistic Strategies, Future Memories and Fluid Identities. Valiz, Amsterdam, 2023

² Rahvusarhiiv, EFA.349.0.116320 (Kalju Suur, 1983).

ISIKUST

Nõukogude Eesti muinsuskaitse kujunemis- ja arengulugu on möödunud sajandi teisel poolel iseloomustanud ennekõike isikupõhine järjepidevus, tänu millele küllaltki killustatud ametkondade süsteem üllatava edukusega jalul püsis. Selle ala võtmefiguuride nimed, nagu näiteks Villem Raam (1910-1996), Helmi Üprus (1911-1978) ja Rein Zobel (1928-2012), on oma erialaste teenete poolest avalikku teadvusesse kõlama jäänud ning vastavat kajastust leidnud. Nende seas on aga üks isik, kelle kohta ei ole kahetsusväärset ilmunud ühtegi põhjalikumat käsitlust, kuid kelle panus Eesti muinsuskaitse ajalukku väärrib samuti esiletõstmist. Rasmus Kangropool on Tallinna Arhitektuuri Mälestusmärkide Inspektsiooni ja hiljem Tallinna Muinsuskaitseameti juhupositsioonil märkimisväärset viisil mõjutanud Tallinna vanalinna pärandialast käekäiku. Nii on Rasmus Kangropool muuhulgas seotud ka Tallinna vanalinna kaitseala moodustamisega 1966. aastal ning Tallinna vanalinna UNESCO maailmapärandi nimekirja võtmisega aastal 1997.

Siinkohal tuleb esile tõsta, et Rasmus Kangropool ei olnud ainult Tallinna vanalinna aktiivseks kaitsjaks, vaid ka selle ajaloo uurijaks ja dokumenteerijaks. Tema sulest on arhiiviuuringute tulemusena ilmunud mitmed vanalinna ning selle hooneid käsitlevad teosed ja Tallinna Linnaarhiivis on hoiul tema tähtsaimaks tööks peetud Tallinna keskaegsete kiviraidurite uurimustöö. Seega on antud töös käsitletud nii Rasmus Kangropooli teeneid arhitektuuriajaloo alal kui ka tema panust Eesti muinsuskaitse arengusse.

Kui tema erialast lähenemist on kirjeldatud ennekõike märksõnadega metoodiline ja pühendunud, siis isiklikus elus on Rasmus Kangropooli iseloomustatud eelkõige korrektse, ülimalt viisaka ning meeldiva härrasmehena,³ kes vaatamata oma seltskondlikule olemusele jäi paljude jaoks võrdlemisi kinniseks inimeseks. Tiina Mägi näiteks nendib, et kuigi Kangropool oli suhtlusingides küll kiiresti toimuva keskpunkti sattuv, suutis ta siiski jääda suletud ja raskesti ligipääsetavaks isikuks.⁴ Lisaks on temale omastatud teatud näitlemise soont, sellega seostuvat šarmantsust ja erilist huumorimeelt.⁵ Nii meenutab näiteks Marta Männisalu 1960. aasta septembrikuu seminarile ja näitusele järgnenud pidulikku dineed piiskoplossi refektooriumis: Õhtut elavdas Helmi Üpruse ja Rasmus Kangropooli ühine otsus näitemänguga

³ H. Tedre, suuline vestlus autoriga, 2023.

⁴ T. Mägi, intervjuu. Küsitles Riin Alatalu, 2019/2020. Märkmed autori valduses.

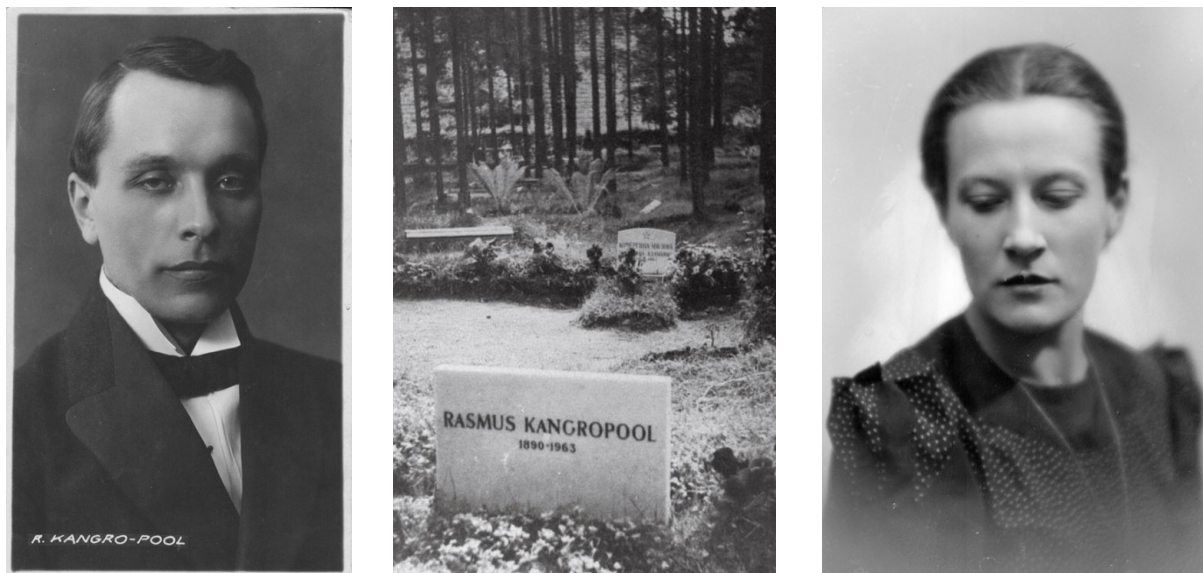
⁵ T. Linna, intervjuu. Küsitlesid Riin Alatalu, Anu Seidla, 24. I 2020. Märkmed autori valduses.

veidi elevust tekitada. Kangropoolile tõmmati ümber valge hõlst, millele Üprus tõenäoliselt kulmuvärviga musta risti peale joonistas. Nõnda kehastus Kangropool rüütli vaimuks, Männisalul aga kästi tähelepanu tõmbamiseks kiljudes ees joosta.⁶

⁶ M. Männisalul. Mälestuskilde Helmi Üprusest. Muinsuskaitse aastaraamat 2011, lk 112-113.

1. Biograafia

Rasmus Kangropool sündis 1930. aasta 27. detsembril Paides, Rasmus Theodor Kangro-Pooli (1890-1963) ja Linda Kangro-Pooli (1908-1972) ainsa pojana.⁷ Tema isa (ill 1), kes sündis Vahi mõisa sepa pojana Tartumaal, kunagises Kudina vallas on tuntud eelkõige kirjandus- ja teatrikriitikuna.⁸

1-3. Rasmus Kangro-Pool (vasakul) ja tema haud Tallinna Metsakalmistul, mälestise registri number 1182 (keskel). Linda Kangropool (paremal). Foto 1: [https-ajapaik.ee photo 345425 foto-rasmus-kangro-pool-1928](https-ajapaik.ee-photo-345425-foto-rasmus-kangro-pool-1928) (vaadatud 16. XI 2022). Foto 2: EFA.683.0.199840. Foto 3: [https-www.geni.com photo view 6000000050307547820 album_type=photos_of_me&photo_id=6000000050308371166](https-www.geni.com-photo-view-6000000050307547820-album_type=photos_of_me&photo_id=6000000050308371166) (vaadatud 16. XI 2022).

Oma ajakirjanikukarjääri alustas Rasmus Kangro-Pool 1914. aastal Tartu Päevalehe jaoks töötades. Aastatel 1915-1919 õppis Kangro-Pool Tartu Ülikoolis, toimetades õpingute kõrvalt Üliõpilaste Lehte ning töötades paralleelselt ka Postimehe toimetuses. Tema kirjutatud tekstid käsitlesid peamiselt kunsti, kunstipoliitikat ja teatrit ning antud huvialadest olid ka ajendatud tema edasised kunstiajaloo ja esteetikateooria õpingud Heidelbergi ja Hamburgi ülikoolides. Lisaks töökohale haridusministeeriumis ning vabakutselise ajakirjaniku rollile erinevates päevalehtedes avaldas Kangro-Pool mitmeid teatri-, kunsti-, ja kirjandusajaloo temaatilisi käsitlusi. 1938. aasta suveks oli tema sulest ilmunud ligikaudu 5100 artiklit. Samuti kirjutas ta monograafiad Kristjan Rauast ja Eduard Wiiraltist ning avaldas elu jooksul ka mõningad ilukirjandusteosed.⁹ Pärast esimest abielu Vanemuise näitlejanna Elvy Vaheriga (ka

⁷ Rasmus Kangropool, Jr. Geni, <https://www.geni.com/people/Rasmus-Kangropool-Jr/6000000014507781133> (vaadatud 12. X 2022).

⁸ Ajakirjanik – juubilar. Rasmus Kangro-Pool 25. a. ajakirjanikuna. Päevaleht, nr. 287, 22. X 1939, leht 6.

⁹ Samas.

Elvi Nander; Elvy Gailit, 1898-1981) abiellus Kangro-Pool uuesti Töölisteatri näitlejanna Linda Reialiga (ill 3), kellega tal sündis poeg Rasmus. Perekonna esimeseks ühiseks koduks oli Tallinnas Tehnika tänaval, Kelmiküla asumis paiknev kolmekordse, 1929. aastal ehitatud puitelamu esimesel korrusel asuv kolmetoaline vannitoaga korter.¹⁰ Enne sõda elas perekond¹¹ Tallinna vanalinnas, Lai 38 kõige ülemises, õuepoolsete akendega¹² korteris.¹³ Arhiivianndmete põhjal on Kangro-Pool autorile teadmata aastal esitanud abielu lahutamise nõude oma abikaasa Linda vastu.¹⁴ Rasmus Kangropooli isa Rasmus Kangro-Pooli elu lõppes 1963. aasta mail Tallinnas (ill 2).¹⁵

1.1 Akadeemiline elutee

Arhiiviallikad fikseerivad Rasmus Kangropooli haridustee algust Lai tn 25 aadressil paiknenud Tallinna Linna IV algkoolis aastatel 1940/1943, kus ta omandas kooliharidust kolmandast kuni viienda klassini. Koolis õppimist alustades olid tema hinded viied, vaid kirjatehnikas ehtisid tema hinnetelehte kolmed ja neljad. Viiendas klassis õppis ta ühes 32 teise eesti päritolu õpilasega, kellest kolmandiku moodustasid tüdrukud. Kooli ajal on Rasmus Kangropooli elukohaks märgitud tema ema korter Kodu tänaval, kust tema kahekilomeetrine koolitee kulges läbi vanalinna.¹⁶

1945/46. õppeaastal on Rasmus Kangropool kantud Tallinna II Keskkooli VIII-C klassi õpilaste nimekirja, kus õppis kokku 42 poisslast, nende hulgas geograaf Endel Hang, maalikunstnik Hillar Jaanus, vandeadvokaat Konrad Mällo ja tema pinginaaber, Tallinna Tehnikaülikooli tulevane emeriitdotsent Allan Sumbak. Kõigist 1946. aastal nimistusse kantud õpilastest jõudis 11. klassi 1948/49. õppeaastal vaid üksteist õpilast, kellele lisandus veel viis uut õpilast. Kooli arhiivis on säilinud 1947. aasta 28. veebruaril toimunud lastevanemate koosoleku protokoll, milles on märgitud, et lapsevanem kunstnik Rasmus Kangro-Pool on läbirääkimisi pidanud Estonia kunstnikega (sh Heli Viisimaa ja Artur Koit), kelle lapsed samuti II Keskkoolis käisid ning kes olid lubanud esineda korraldataval peoõhtul.¹⁷

¹⁰ K. Mäeorg, Ettekanne Rasmus Kangropooli seosest Tallinna Linnaarhiiviga; Rasmus Kangropooli 80. juubelipäeva puhul toimunud mälestusseminaril 2010. Märkmed Autori valduses.

¹¹ D. Bruns, intervjuu. Küsitlesid Riin Alatalu, Anu Seidla, 2019. Märkmed autori valduses.

¹² Samas.

¹³ 1096 Maja, kus 1870. aastatel tegutses laulu- ja mänguselts „Estonia.“ Kultuurimälestiste register, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=1096> (Vaadatud 19. XI 2022).

¹⁴ Rahvusrhiiv Tallinnas, ERA.32 n 2, s 12229: Kangropool, Rasmus-Theodori nõue Kangropool, Linda vastu.

¹⁵ Rasmus Kangro-Pool. – Sirp ja Vasar, nr. 20, 17. V 1963.

¹⁶ K. Mäeorg, Ettekanne Rasmus Kangropooli seosest Tallinna Linnaarhiiviga; 2010. Märkmed Autori valduses.

¹⁷ Samas.

Anne kirjasõnale pärandus nähtavasti koos nimega isalt pojale, kes siiski enne arhitektuuriajaloole pühendumist alustas õpinguid inseneeria radadel, suundudes pärast 1949. aastal Tallinna 2. Keskkooli lõpetamist õppima Leningradi Ehitusinseneride Instituuti, kus ta 1954. aastal omandas kõrgharidust linnaehituse ja -majanduse erialal.

Dmitri Bruns, kes õppis samas instituudis arhitektuuri kirjeldab Kangropooli õpinguid järgmiselt: „Nemad ei õppinud mitte arhitektuuri-, vaid linnaehituse teaduskonnas. Seal tegeldi üle-linnaliste insenerivõrkudega – kanalisatsiooni, vee, gaasi ja elektriga varustamine üle-linnaliselt, seega linnastruktuuri insenerikülg. Ja nad lõpetasid mitte arhitektide, vaid inseneridena. See oli tuntud instituut, üsna suur, ligi 10 000 üliõpilast ja võttis enda alla terve kvartali. See koosnes omavahel seotud majadest. Sammastega põhikorpused olid tsaariaegne, teised korpused olid hiljem juurde ehitatud.”¹⁸

Kuna õpingud toimusid vene keeles, mida Kangropool sel ajal valdas vaid puudulikult, esines esimesel õppeaastal mõningaid õpingualaseid raskusi. Dmitri Bruns kirjeldab järgmist anekdootset seika: „Esimesel kursusel olid põhiliselt üldained, kus keel ei olnudki nii oluline, näiteks matemaatika, füüsika ja keemia. (...) Ainult marksism-leninism nõudis pläramist. Mina olin kolmandal kursusel ja minul oli see juba läbi võetud, aga nemad olid selle eksamiga hädas. Erandina lubati mul olla neile tõlgiks. Nad valmistasid piletites olevad küsimused ette. Vastused olid kõik õieti ja ma tõlkisin need, kuid professori mõne täiendava küsimuse puhul nad kukkusid näost ära. Siis ütlesin neile eesti keeles, et poisid, rääkige ükskõik mida, kas või oma telefoninumbrit või kodust aadressi, ja mina tõlgin. Nad siis ajasid mingit mulla ja mina rääkisin, et üliõpilane Kangropool teatas, et Lenin oma töös „Üks samm edasi, kaks sammu tagasi“ ütles seda, teist ja kolmandat. Nii nad said sellel eksamil läbi.”¹⁹

¹⁸ D. Bruns, intervjuu.

¹⁹ D. Bruns, intervjuu.

1.2. Isiklik elu

Kangropooli kujunemist insenerist arhitektuuriteadlaseks on väidetavalt tugevalt mõjutanud tema abikaasa, eesti kunstiajaloolane ja muinsuskaitaja Maie-Lea Lumiste (1932-1985).²⁰ Mai Lumiste (ill 4) põhiliseks uurimisalaks kujunes Eesti renessansi- ja barokiajastu kunst ning koos abikaasaga olid nad pühendunud ligi 15 aastat Niguliste kiriku arhitektuuriajaloolisele uurimisele ja rekonstrueerimisele: tööle, mille tulemina ilmus ka Perioodika kirjastuses ühine teos „Niguliste Kirik“ (1990). Aastal 1957 sündis Kangropooli ja Lumiste tütar Aet Joffe (Kangropool) (1957-1985).

T. Linna mäletab Kangropooli ja Lumiste kooselu järgmiselt: „Samas oli Kangropool väga intelligentne inimene ja omal ajal olin väga imetlenud tema peresuhet. Minu jaoks olid nad Maiga tollal nagu popid filmistaarid, Rasmus võrdväärne näiteks Alain Deloniga. Lumistega koos nad olid tõeliselt harmooniline paar. See oli alati väga välja paista, et ta peab oma abikaasast lugu. See tundus imetlusväärne pere.”²¹

Aastal 1980 võttis Rasmus Kangropool vastu Alfred Toepfer Stiftung F.V.S poolt Tallinna linnale määratud Euroopa kuldmedali järjekindla tegevuse eest minevikupärandi säilitamisel.²² Pärast Toepferi fondi poolt organiseeritud välisreisi Saksamaale, tabas 1981. aastal Eestisse naasnud abielupaari raske perekondlik löök. Nende viieaastane lapselaps oli raske suhkurtõvega haiglasse viidud ning selgus, et lapse tervise huvides oli vaja täielikult pühenduda tema grammi peale välja mõõdetud dieedile.²³ Lumiste võttis suure osa lapselapse eest hoolitsemisega seotud ülesannetest enda peale. Kuid perekonna saatus ei leevenenud; 1985. aastal suri ootamatult Kangropooli ja Lumiste tütar Aet Joffe. Lumiste elas oma tütre kaotust eriti raskelt üle, haigestudes ning surres peatselt ise insulti. Nii ema kui ka tütar maeti Tallinna Pärnamäe kalmistule.²⁴

²⁰ D. Bruns, intervjuu.

²¹ T. Linna, intervjuu.

²² Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R-242 n 1, s 327: Avaldused, käsikirjad ja kirjad R. Kangropooli vabastamise kohta Tallinna Muinsuskaitseameti juhataja ja hiljem konsultandi ametikohalt, leht 12.

²³ D. Bruns, intervjuu.

²⁴ D. Bruns, intervjuu.

4. Kunstiajaloolane Mai Lumiste (1932-1985) raamaturiiuli taustal. Eesti Kunstimuseum EKM j 55586-2 FK 876-2.

Ühe aasta jooksul tabas Rasmus Kangropooli kaks ränka kaotust, kuid ta ei langenud hüsteeriasse ega kibestunud,²⁵ teades, et tema õlgadele jääb lapselapse eest hoolitsemine. Kangropool võttis türetütre hooldamise enda kanda, pühendudes ülesandele täielikult. Dmitri Brunsi sõnul jälgis ta isegi lapselapsele määratud ranget dieeti.

1.2.1 Erialased suhted

Teiste oma ala spetsialistidega tekkis loomulikult ka Kangropoolil teatud tõekspidamiste põrkumisi ja lahkarvamusi. Restkomisjonide ehk -nõukogude raames, kus kohtusid toonased pärandialased autoriteetid Üprus, Raam, Zobel, Kangropool ja teised toimusid elavad arutelud ja vaidlused. Ometi olid Zobel, Kangropool ja Üprus ühiste eesmärkide, nagu seda oli muinsuskaitseala kehtestamine, puhul siiski ühtne meeskond. Intellektuaalide kohatist vastasseisu maandas üksteisevastane austus.²⁶

Zobeli ja Kangropooli vaheliste suhete teravnemisest kõneleb arhiivis säilitatud kirjavahetus seoses ühise, Tallinna linna kujunemist kirjeldava käsikirjaga. Lisaks kirjas valitud jahedale

²⁵ H. Tedre, suuline vestlus autoriga, 2023.

²⁶ T. Linna, intervjuu.

toonile ja Zobeli poolt toimetatud käsikirja pihta suunatud kriitikale²⁷ ütleb Kangropool 1999. aasta 14. juulil saadetud kirjas lahti koostöölepingust ja väljastab enda käsikirjade kasutamise keelu, mida ta sõnastab järgmiselt: „Vältimaks nii lahkavumusi, kui ka ennatlikke lahendusi, märgin, et kõnealuse käsikirja minupoolsete osade lõpetajaks saan olla vaid mina ise ja ei keegi muu. Nende osade mistahes viisil kasutamine (tekst, tabelid, joonised), s.h. ka neile kui käsikirjale viitamine on Kultuurikapitali toel lõpetatavas teoses kategooriliselt välistatud ja kvalifitseeritav kui autoriõiguse jäme rikkumine.“²⁸ Samas säilikus leitavatel märkmelehtedel, kus Kangropool oma mõtteid koondanud ja kirjavahetuse mustandeid kirjutanud on väljendab ta end aga vähem kalkuleeritult. Üks pooleks rebitud paberileht algab lausega: „ALATUS, mida ma alati olen vihanud...“²⁹ ühe ostutšekki taha on aga kirjutatud: „On seda, mida ta veel ei teadnud, minu käsikirjast ülbelt maha kriipsutanud.“³⁰ Üksikul kollasel sedelil väljendab ta aga pettumust, et inimestevahelistes suhetes ei ole neil võimalik kohtuda intellektuaalsel tasandil.³¹

Ka Zobeli seisukoht kajastub antud säilikus. Kirjas Eesti Entsüklopeediakirjastuse direktorile nendib ta, et „Vastuseis minu ja partneri seisukohtades läks seetõttu isegi nii suureks, et olin valmis täielikult loobuma hr. Kangropooli osast selles raamatus.“ Samuti tõdeb ta veidi karmimal toonil, et Kangropool on „ikkagi jäänud oma vanadele jäikadele seisukohtadele, mis on teravas vastuolus nii minu endiste kui nüüdsete uuringutega Tallinna linnakindlustustest ja vanimast linnaehitusest üldse, samuti Teddy Böckleri veenva uurimusega Tallinna raekojust.“³²

²⁷ R. Kangropool: „Eesti Kunstiakadeemia taotlusel kanti need vahendid Akadeemia arhitektuuri osakonna prof. Dr. Rein Zobeli juhitud töörühma käsutusse, kes nende arvel pidi korraldama käsikirja viimistlemise ja trükikorda (...) seadmise. Kuidas seda tehti, allakirjutanu ei tea. Küll on aga teada, et tema poolt koostatud osad käsikirjast ei ole sellest kübetki trükikõlblikumaks muutunud.“

²⁸ Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R-242 n 1, s 330: R. Kangropooli mõtisklused ajendatuna R. Zobeli raamatust „Tallinn (Reval) keskajal. Linnaehitus 13.-14. sajandil,“ leht 65.

²⁹ Samas, leht 79.

³⁰ Samas, leht 82.

³¹ Samas, leht 81.

³² Samas, leht 64.

2. Rasmus Kangropool arhitektuuriajaloolasena

Väidetavalt asus Rasmus Kangropool arhitektuuriajalooa tõsisemalt tegelema aastal 1964,³³ mil ta külastas esmakordselt Tartus asuvat ENSV Riikliku Ajaloo Keskarhiivi.³⁴ Põhiliselt töötas ta arhiivipõhiselt, mitte väliuurijana.³⁵ Uurijana karakteriseerib Kangropooli järgmiselt Kalli Holland: „Rasmus Kangropool oli see, kes oskas arhiivis töötada. Ta oskas keelt ja tal oli eriline vaist leida midagi, millest ajaloo määratlemisel ja dateerimisel kasu oli.“³⁶ Tema arhiivipõhisus ilmneb ka tema isikuarhiivis leiduvate dokumentide vaatlusel; valdav osa neist kujutab endast arhiividest pärinevaid väljakirjutisi ning teiste kirjalike allikate väljalõikeid ja muud taolist. Märkimisväärne on siinkohal tema väljakirjutisi läbiv järjekindel viitesüsteem, mida ta rakendas isegi väikseimate märgete puhul (ill 5) ning mis illustreerib tema põhjalikust ja professionaalsust allikapõhise ajalookirjutajana.

Ka Rasmus Kangropooli abikaasa Mai Lumiste, kelle dokumente ja märkmeid on samuti võimalik leida nende ühisest isikuarhiivist Tallinna Linnaarhiivis, on rõhutanud arhiiviallikate vältimatust medievistika aladel, nentides, et isegi kõige pädevam vaatluspraktika ja stiilikriitiline analüüs ei suuda asendada ega tühistada arhiiviallika kui kirjasõnas fikseeritud ajaloo fakti tähtsust kunsti- ja arhitektuuriuuringute kontekstis.³⁷

Varaseim Kangropooli arhiiviuuringuid fikseeriv arhiividokument pärineb aastast 1966. ning kujutab endast nõudelehte dokumentaalsete materjalide väljaandmise kohta Tallinna Linnaarhiivis. Uurimisteemaks oli Kangropooli meelisteema: Tallinna vanalinna hoonestus. Vastava loa tellitavate materjalide väljastamiseks andis Tallinna Linna riikliku arhiivi juhataja Edda-Carry Vendla juba samal päeval, 15. veebruaril. Juba sama aasta 6. märtsil kasutas Rasmus Kangropool juba esimest arhivaali Raearhiivist. Uurimissaali esmaseks pääsemiseks vajaliku garantiikirja väljastas Kangropoolile Tallinna Arhitektuuri Mälestusmärkide Kaitse Inspeksioon alles poolteist kuud hiljem, 29. märtsil, mis illustreerib toonaste rangelt reglementeeritud bürokraatlike nõuete teatavat paindlikkust. Kui Kangropool külastas

³³ M. Roosalu. Arhitektuurimälestiste kaitse ja ennistamine Eesti NSV-s 1955-1965, Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia 2005, lk 65.

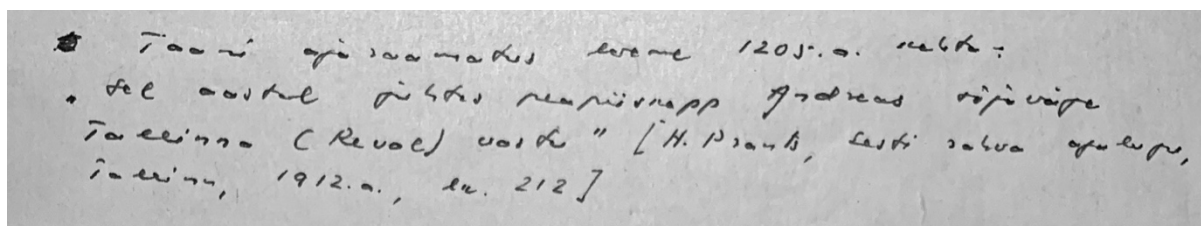
³⁴ K. Mäeorg, Ettekanne Rasmus Kangropooli seosest Tallinna Linnaarhiiviga; Rasmus Kangropooli 80. juubelipäeva puhul toimunud mälestusseminaril 2010. Märkmed Autori valduses.

³⁵ J. Kreem, suuline vestlus autoriga, 2022.

³⁶ E. Sova. Põlvkonnad muinsuskaitstes; Intervjuu Kalli Hollandiga. Muinsuskaitse aastaraamat 2017, lk 118.

³⁷ R. Kangropool, M. Lumiste, Mõningatest Tallinna 15. sajandi arhitektuuri dateerimise küsimustest. Töid kunstiteaduse ja kriitika alalt. Tallinn: 1978, nr. 2, lk 264-283.

Linnaarhiivi 1966. aastal tõenäoliselt esimest korda, siis Mai Lumiste uurijatoimik pärineb juba 1955. aastast.

5. Viite näide Rasmus Kangropooli väljakirjutusel. Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R-242 n 1, s 10: R. Kangropooli väljakirjutused kirjandusest, koopiad ja väljalõiked ajalehtedest Tallinna kui linnalise asula olemasolust enne koloniaalvallutusi koos võrdlevate märkmetega teiste Euroopa linnade tekkest ja kujunemisest. Fotokoopiad linnaplaanidest, leht 11.

2.1. Bibliograafia

Rasmus Kangropooli tuntuimad teosed on tema raamatud Tallinna Raekojast³⁸ ja Niguliste kirikust. Niguliste Kirik oli nii tema kui Mai Lumiste ühine projekt. Koos kirjutasid nad raamatu „Niguliste Kirik“ (1990)³⁹, kuid mille oli sunnitud lõpetama juba üksinda.⁴⁰

Lisaks kahele põhiteosele ilmus Kangropooli sulest ka mitmeid Tallinna arhitektuuriväärtusi käsitlevaid väljaandeid (lisa 1), millest osad valmisid näiteks koostöös Dmitri Brunsiga. Koostöö Brunsiga kulges järgmiselt: Kangropooli teemaks oli keskaeg, Bruns aga tegeles 17. sajandist alates tänapäevani ulatuva ajajärguga.

Avaldamata tööde hulka kuulus ka teadustöö, mida paljud peavad tema kõige väärtuslikumaks panuseks arhitektuuriajalukku.⁴¹ Tegemist on ülevaatega keskajal tegutsenud Tallinna eestlastest kiviraiduritest. Töö asub Linnaarhiivis ning seda on võimalik kasutada vaid pärija, s.t Kangropooli lapselapse Maria Joffe loal. Antud materjali toimetamise ning avaldamise mõtet on tihti õhku visatud ning Juhan Kreemi sõnul on läbirääkimised pärijatega selles osas juba pidamisel.⁴²

³⁸ R. Kangropool, Tallinna raekoda. Tallinn: Kunst 1982.

³⁹ M. Lumiste, R. Kangropool, Niguliste kirik. Tallinn: Perioodika 1990.

⁴⁰ D. Bruns, intervjuu.

⁴¹ Samas.

⁴² J. Kreem, suuline vestlus autoriga, 2022.

3. Rasmus Kangropool muinsuskaitajana

Tallinna muinsuskaitset juhtis Rasmus Kangropool ligi nelikümmend aastat. 1958. aastal alustas ta vastloodud Tallinna Arhitektuuri Mälestusmärkide Kaitse Inspeksiooni juhina, ning oli pealinna muinsuskaitse juhiks⁴³ kuni 1998. aastani. Kangropooli aegseteks erialasteks suursündmusteks olid Tallinna vanalinna muinsuskaitseala moodustamine 1966. aastal ning Tallinna vanalinna UNESCO maailmapärandi nimekirja võtmine 1997. aastal.⁴⁴ Teda ennast võib Dmitri Brunsi, Helmi Üpruse ja Rein Zobeli kõrval lugeda kaitsetsooni kehtestamise põhiliste elluvijate hulka.⁴⁵

Kangropooli üheks ülesandeks ametnikuna olid erinevad sõnavõttud vanalinna teemadel (ill 6). Tiina Linna kirjeldab Kangropooli oraatorioskust järgmiselt: „Tema oli lihtsalt ametnik, võttis sõna, kui oli vaja kõlavalt ja ilukõneliselt rääkida vanast Tallinnast. Selle peale ta oli meister. Tal oli näitlejasoont, see oli tal geenides.”⁴⁶

Võrreldes ametite ja inspeksioonidega, mida nõukogude perioodil pidevalt reorganiseeriti ja ümbernimetati, olid isikud ametikohtadel pigem pikaajaliselt püsiv nähtus. Nii püsisid erinevate pärandialaste asutuste juhid oma positsioonidel tihti aastakümneid, nende hulgas näiteks Fredi Tomps Vabariikliku Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspeksiooni juhina (1969-1993) ja Rasmus Kangropool Tallinna Arhitektuuri Mälestusmärkide Kaitse Inspeksiooni juhina (1958-1998).⁴⁷

⁴³ Raepress. Raepreest antakse rendile. – Eesti Päevaleht 18.09.1996, Tallinn, lk 5.

⁴⁴ U. Gnadenteich, Raekojas toimub Rasmus Kangropooli mälestusseminar. – Postimees 16. XII 2010, 17:57 <https://www.postimees.ee/358534/raekojas-toimub-rasmus-kangropooli-malestusseminar> (vaadatud 18 XI 2022).

⁴⁵ R. Alatalu, Tallinn Old Town Conservation Area 50. Estonian Cultural Heritage, Preservation and Conservation. Vol 2, 2013-2017, lk 6.

⁴⁶ T. Linna, intervjuu.

⁴⁷ R. Alatalu, Muinsuskaitse siirdeühiskonnas 1986–2002: rahvuslikust südametunnistusest Eesti NSV-s omaniku ahistajaks Eesti Vabariigis. Doktoritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2012, lk 55.

6. Rasmus Kangropool kõnelemas puldis mikrofoni, poolportree. Eesti Arhitektuurimuuseum EAM Fk 263. <https-ajapaik.ee-photo-237096-rasmus-kangropool-konelemas-puldis-mikrofoni-poolportree> (vaadatud 03. I 2023)

3.1. Tallinna Arhitektuuri Mälestusmärkide Kaitse Inspeksioon

Tallinna Arhitektuuri Mälestusmärkide Kaitse Inspeksioon (TAMKI) rajati NSV Liidus ainulaadse nähtusena 1952. aastal, toona veel Tallinna Arhitektuuri Mälestusmärkide Majavalitsuse nime all. 1995. liideti TAMKI ja 1989. aastal moodustatud Tallinna Kultuurimälestiste Kaitse Inspeksioon (TKI) Tallinna Muinsuskaitseametiks (TMA), mis pärast riikliku Muinsuskaitseameti kehtestamiseks nimetati ümber Tallinna Kultuuriväärtuste Ametiks (TKVA) ning mis on alates 2014. aastast Tallinna Linnaplaneerimise Ameti muinsuskaitse osakond.⁴⁸

TAMKI juhatajaks sai juba asutuse algidee ja esmaste initsiatiividega⁴⁹ seotud olnud Rasmus Kangropool 1958. aastal. Koos 1950. aastal loodud Teadusliku Restaureerimise Töökojaga

⁴⁸ R. Alatalu, Muinsuskaitse siirdeühiskonnas 1986–2002: rahvuslikust südametunnistusest Eesti NSV-s omaniku ahistajaks Eesti Vabariigis. Doktoritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2012, lk 54.

⁴⁹ Ü. Puustak, Muinsuskaitse ajalooline areng Eestis. Muinsuskaitse aastaraamat 2008, lk 84

(edaspidi TRT), mis aastatel asus aadressil Lai 29, teenis TAMKI algselt eesmärgi sõjapurustustest tingitud Tallinna vanalinna restaureerimistööd sihipäraselt suunata.⁵⁰

Dmitri Brunsi sõnul allus Kangropool TAMKI eesotsas temale, s.t. Tallinna Arhitektuuri ja Planeerimise Valitsusele, kuid moodustas inspeksiooni näol ühtlasi ka omaette isemajandava asutuse. Mitteametlikult lepidi kokku, et Kangropooli ja TAMKI töötajate täita jäävad kõik linna peaarhitekti tööd vanalinna ulatuses. Nii asus Kangropool sisuliselt täitma linna peaarhitekti kohustusi vanalinna riikliku kaitsetsooni osas. Bruns ise linna peaarhitektina oma spetsialistidega vanalinna asjadesse ei sekkunud. See ei tähendanud aga, et osapoolte vahel puudus kommunikatsioon – toimusid pidevad konsultatsioonid ja nõupidamised. Bruns kõneleb sellest kõigest järgmiselt: „Reeglina muinsuskaitseinspeksioon oli nii muinsuskaitse kui ka hoolduse osas vanalinnas absoluutne peremees. Seda tööd tegi Rasmus hästi. Tema lõigi toda muinsuskaitse hõngu (ill 7), mis nüüd läbi aastate on olnud Tallinnas väga tugev.”⁵¹

Taolist tegutsemisvabadust nautinud, linnavalitsusest võrdlemisi sõltumatult tegutsenud ja ennekõike Tallinna vanalinnase fookusega asutustes töötanud Rasmus Kangropool ei olnud leebelt öeldes rahul uue, omavalitsuste õigusi vähendavate muutustega, mida tõi endaga kaasa Riikliku muinsuskaitseameti loomine ja uue muinsuskaitseaduse kehtestamine. MKA koostöölepingud Tallinna Muinsuskaitseametiga sündisid vaid läbi raskuste⁵² ning mõlemat ametit juhtinud Rasmus Kangropool on korduvalt väljendanud vastumeelsust omavalitsuste, täpsemalt öeldes Tallinna vabadusi veelgi kitsendava riikliku Muinsuskaitseameti kehtestamise suhtes.⁵³

⁵⁰ R. Alatalu, Vanalinnade kaitsetsoonid Eesti NSV-s, Linnasüdamete säilitamine totaalkaitse meetodil. Kunstiteaduslikke uurimusi, 2009/3-4 (18. osa). Eesti Kunstiteadlaste ühing, 2009, lk 81.

⁵¹ D. Bruns, intervjuu.

⁵² R. Alatalu, Muinsuskaitse siirdeühiskonnas 1986–2002: rahvuslikust südametunnistusest Eesti NSV-s omaniku ahistajaks Eesti Vabariigis. Doktoritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2012, lk 60-61.

⁵³

7. Rasmus Kangropool Raekoja platsil. Rahvusarhiiv
EFA.332.0.162361

8. Rasmus Kangropool oma töölaua taga. Rahvusarhiiv EFA.332.0.162361

3.2. Tallinna Muinsuskaitseamet

Pärast Tallinna inspeksioonide ühendamist Tallinna Muinsuskaitseametiks 1995. aastal,⁵⁴ töötas Rasmus Kangropool ameti juhatajana (ill 8) aastatel 1995-1998.⁵⁵ Tiina Linna mäletab tema viimaseid ametiaastaid järgmiselt: „Tugi ta kõrvalt oli ammu läinud ja kõik see traagika, mis ametiga seostus, see oli talle üle mõistuse. Ka Mai kaotus oli olnud kohutav. Muidu ta oli väga elav ja särav kuju.”⁵⁶

Tallinna Muinsuskaitseamet oli Nõukogude ajal võrdlemisi isepäiselt tegutseda saanud ning võimuvahetuse ja uue seadustikuga kaasnevate uute oludega kohanemine ei olnud Rasmus Kangropooli kui Tallinna Muinsuskaitseameti juhi jaoks just lihtne. Löögina pidi mõjuma 1993. aasta 11. oktoober, mil moodustati Muinsuskaitseamet; riiklik muinsuskaitse oli Rasmus Kangropoolile vastumeelne ning see vastumeelsus peegeldus ka tema juhatuslikes otsustes. Kuid vaatamata vastuhakule, hakkasid muinsuskaitse süsteemi muutusega vähenema Kangropooli võimalused ja tööülesanded, vaatamata sellele, et ta jätkuvalt juhtis pealinna muinsuskaitset. Ta jäi ilma teatud õigustest, muuhulgas näiteks võimalusest kinnitada projekte vanalinna territooriumil – kõik taolised otsused koondati vabariiklikku asutuse alla.⁵⁷ Olles suurema osa oma elust pühendanud just vanalinnale, selle uurimisele ja säilitamisele, ei olnud antud muutus Kangropooli jaoks sugugi kergelt talutav.

Tallinna Muinsuskaitseameti juhataja ametikohast taganes Rasmus Kangropool 1998. aasta 30. oktoobril. Ametikohalt vabastamine kinnitati Tallinna Linnapeale Ivi Eenmaale esitatud avaldusega, mille Kangropool allkirjastas 1998. aasta 1. oktoobril.⁵⁸ Tallinna Muinsuskaitseameti juhataja teenistusest vabastamisest teatas 1998. aasta 9. oktoobril K. Kallo Tallinna Linnavalitsuse istungil.⁵⁹ Tallinna Muinsuskaitseameti asjaajamise ja varad võttis 1998. aasta 28. oktoobril vastu ameti juhataja asetäitja Olaf Multer.⁶⁰ Kangropooli ametist lahkumise hetkel oli ametis teenistuses 10 ametnikku ja 3 töölepinguga töötajat.⁶¹

⁵⁴ R. Alatalu, Muinsuskaitse siirdeühiskonnas 1986–2002: rahvuslikust südametunnistusest Eesti NSV-s omaniku ahistajaks Eesti Vabariigis. Doktoritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2012, lk 54.

⁵⁵ Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R-242 n 1, s 327: Avaldused, käsikirjad ja kirjad R. Kangropooli vabastamise kohta Tallinna Muinsuskaitseameti juhataja ja hiljem konsultandi ametikohalt, leht 8.

⁵⁶ T. Linna, intervjuu.

⁵⁷ D. Bruns, intervjuu.

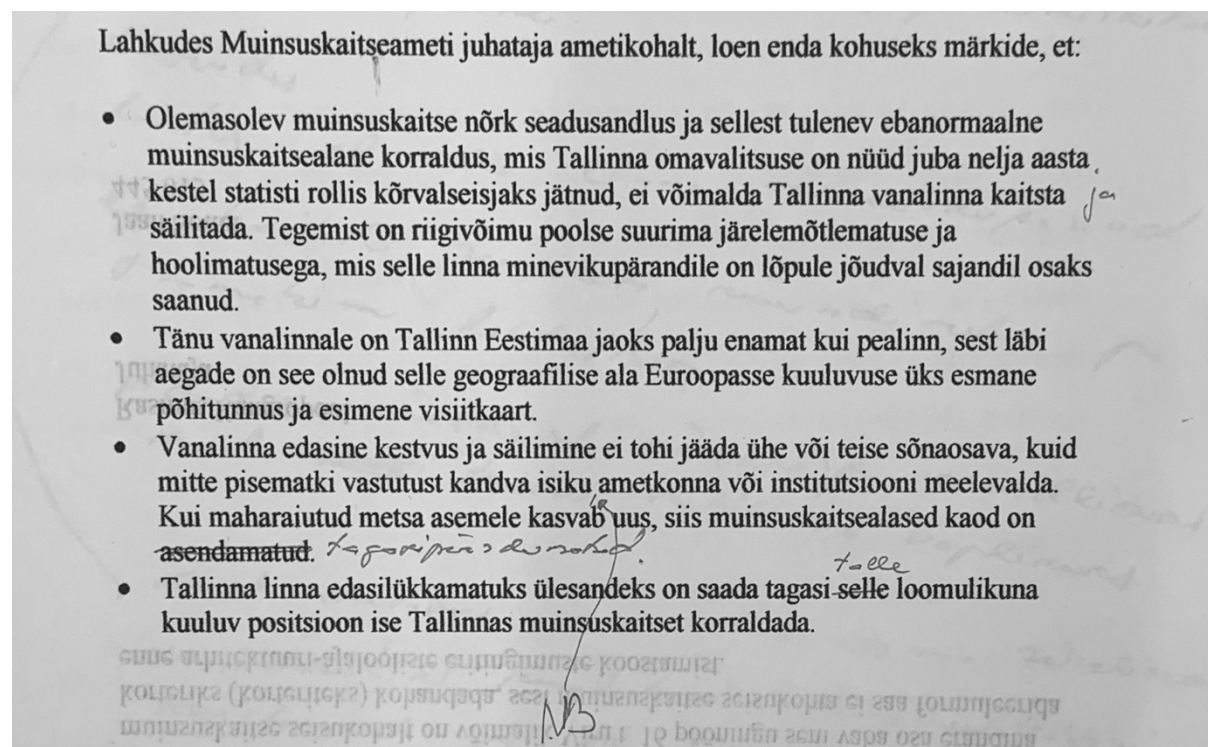
⁵⁸ Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R-242 n 1, s 327: Avaldused, käsikirjad ja kirjad R. Kangropooli vabastamise kohta Tallinna Muinsuskaitseameti juhataja ja hiljem konsultandi ametikohalt, leht 1.

⁵⁹ Samas, leht 2.

⁶⁰ Samas, leht 4.

⁶¹ Samas, leht 5.

Päris vaikides lahkuda Kangropool ei soovinud, visandades 1998. aasta 28. oktoobril kirja Tallinna Linnapeale Ivi Eenmaale, milles ta tõi välja oma arvamuse muinsuskaitse seadusandluse ja Tallinna muinsuskaitsealase väärtuste kohta (ill 8).⁶² Kas kiri linnapeale ka saadeti on autorile teadmata.

9. Rasmus Kangropooli kiri Tallinna Linnapeale Ivi Eenmaale (visand). Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R-242 n 1, s 327: Avaldused, käsikirjad ja kirjad R. Kangropooli vabastamise kohta Tallinna Muinsuskaitseameti juhataja ja hiljem konsultandi ametikohalt, leht 9. Autori foto.

ta 1999. aasta 15. jaanuaril.⁶³ Konsultandi ametikohalt vabastati ta 2000. aasta 31. augustil. Ametist vabastamise põhjenduseks toodi ettenähtud ametikohtade arvu vähendamine seoses Muinsuskaitseameti ümberkorraldamisega Kultuuriväärtuste ametiks.⁶⁴

Ametist kõrvaldamist elas Kangropool Dmitri Brunsi sõnul väga raskelt üle. Eesti Iseseisvumise ajal oli ta kuuekümne aastane ning raske löögina tabas teda see, et nõukogude võimu ajal ametikohal olnuna hakati teda pidama nõ *endiseks*.⁶⁵

⁶² Samas, leht 9.

⁶³ Samas, leht 12.

⁶⁴ Samas, leht 16.

⁶⁵ D. Bruns, intervjuu.

3.3. Vaated, seisukohad ja arvamused

Kangropooli seisukohta vanalinna kui Tallinna põhilise kultuuriväärtuse suhtes on rõhutanud mitmed temaga koostööd teinud isikud. Ta pidas vanalinna Tallinna pärandist muinsuskaitsele enimtähtsaks ning tegutses ennekõike just selle kaitse nimel.

Nii seisis Kangropool Tallinna Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspektsiooni liikmena mõnevõrra vastuolus mõningate toonaste pärandialaste muutustega. Kangropool näiteks vastuhääle ka 1997. aasta hoonete massilisele mälestisteks tunnistamisele Tallinnas, olles veendunud, et Tallinna raames tuleks kaitse alla võtta ennekõike vanalinn, väljaspool seda kaitstes vaid üksikuid stiiliajaloolisest vaatepunktist silmapaistvaid ehitisi. Põhiliselt tundis Kangropool muret niivõrd suure hulga mälestiste haldamise pärast ning kartis, et vanalinna kaitse teiste mälestiste arvelt unarusse jääda võib.⁶⁶

Kui 1987. aastal tegi Vabariiklik Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspektsioon (VAMKI) ettepaneku Kadrioru muinsuskaitseala moodustamiseks, lükkas TAMKI nii selle, kui ka muud puitasumite kaitsmise ettepanekud tagasi, pälvides selle tagajärjena mõningat kriitikat. Põhiliseks etteheiteks oli asjaolu, et TAMKI, kelle ülesandeks olnuks siiski kogu linna kultuuripärandiga tegelemine, ei näidanud vanalinnast väljapoole jääva pärandi suhtes üles erilist huvi. Tagantjäreli etteheiteks on siinkohal näiteks asjaolu, et just 1990. aastatel kaotasid eeslinnad suure osa oma ajaloolisest substantsist.⁶⁷ Lisaks muinsuskaitse üldisele võrdlemise ükskõiksele hoiakule eeslinnade osas mängis siin kindlasti rolli ka Kangropooli enda seisukoht. Kangropool ei soovinud suurendada TAMKI vastutusala ning suhtus vastumeelselt eeslinnadesse, või siis, nagu Rein Zobel neid nimetas, linna sarasesse.⁶⁸ Eeslinnade suhtes oli Kangropooli arvamus leebelt öeldes ükskõikne. Ta ei pidanud muinsuskaitset nende eest vastutavaks ning hindas neid lihtsalt arhitektuurina, mitte aga pärandina. Eeslinnade alase ehitustegevuse kinnitamine jäi linnaplaneerimise õlule, mistõttu Kangropool ei näinud ka muinsuskaitsele mingit põhjust sellesse sekkuda. Ometi on väide, et Kangropool hoolis vaid keskajast ülekohtune. Tema väljaantud teoste hulka kuulub näiteks ka Kadrioru lühikäsitlus ning ühine kirjatöö Dmitri Brunsiga (lisa 2) tõestab, et Kangropoolile läks korda ka pärand väljaspool vanalinna. Kuid siiski, tema põhiliseks huvivaldkonnaks oli kahtlemata keskaeg

⁶⁶ O. Orro, Kaksikümne aastat „uute nimekirjadega” ehk hoonete massilisest mälestiseks tunnistamisest Tallinnas 1997. aastal. Muinsuskaitse aastaraamat 2017, lk 118.

⁶⁷ D. Bruns, intervjuu.

⁶⁸ T. Linna, intervjuu.

ning Tallinna muinsuskaitse juhatuse põhiülesandeks pidas ta ennekõike just keskaegse vanalinna kaitsmist.

Nagu korduvalt mainitud hindas Rasmus Kangropool vanalinna ääretult, pidades 1964. aastal kaitsekõnet Tallinna vanalinna ajaloolisele tänavavõrgustikule. Kirjutises „Vana Tallinna kui terviku linnaehituslikust ja arhitektuurilisest pärandist“ seob ta omavahel linna tänavavõrku ja linna kujunemislugu, kirjeldades ühte teisest tuletatavana. Nii rõhutab ta näiteks, tuues negatiivseteks näideteks mitmeid teiste NSVL linnade tänavavõrke, Tallinna arhailise tänavavõrgu unikaalsust.⁶⁹ Ta ise kirjutab sellel teemal järgmist: „Vana Tallinna tänavatevõrk on oma säilivuselt üks väheseid ja silmapaistvamaid keskaegse planeeringu näiteid Nõukogude Liidus. XIII-XIV sajandist pärinevat tänavatevõrku sellises ulatuses, st. kogu kunagise linnamüüri ümbritsetud maa-ala piires, mujal alal hoidunud ei ole.“⁷⁰

Üheks tähtsaks märksõnaks vanalinna muinsuskaitse diskursuses oli Kangropooli jaoks vanalinna regenereerimine. Ta nägi seda kui protsessi, mis sai alguse 1950. aastatel sõjapurustuste likvideerimisega ning oli arvamisel, et selle näol on tegemist väga pika, omamoodi lõputu restaureeriva kulgemisega. Regenereerimise puhul pidas ta eriti tähtsaks teatud põhieesmärkide osas kokkuleppele jõudmist. Siiski pidi ka tema tunnistama, et regenereerimise põhimõtted ja tövõtted olid kahtlemata ajas muutuvad. Vanalinna regenereerimist defineerib Kangropool järgmiselt: „Vanalinna regenereerimine ei ole üksnes hoonete ennistamine ja korrastamine. See haarab palju muudki, näiteks väga töömahuka allmaavõrkude korrastamist, mis ongi õieti see vundament, millele me vanalinna tuleviku edasi rajada saame.“⁷¹ Siinkohal saab ilmsiks Kangropooli linnaehituslik haridus, mis võimaldas tal vaadelda (vana)linna tervikliku organismina, mille regenereerimist ei pidanud ta mitte ainult soovituslikuks, vaid pärandi perspektiivist lausa hädavajalikuks.

Muuhulgas seisis Rasmus Kangropool ka elamupindade funktsiooni säilitamise eest Tallinna vanalinnas, korduvalt rõhutades seda, et linnast teevad selle mis ta on elanikud, mitte asutused. Nii väidab ta vestluses Tiina Mägiga, et: „Linn ei saa ainult koosneda asutustest, kauplustest ja veel millestki muust, ikka elav inimene on esimene, mis linnale oma olemuse, näo ja kõige

⁶⁹ M. Roosalu. Arhitektuurimälestiste kaitse ja ennistamine Eesti NSV-s 1955-1965, Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia 2005, lk 65.

⁷⁰ R. Kangropool. Vana Tallinna kui terviku linnaehituslikust ja arhitektuurilisest pärandist. Ehitus ja Arhitektuur 1964 nr 3 ja 4, lk 44-50.

⁷¹ Tallinna Vanalinn I. – Sirp ja Vasar, nr. 25, 24 juuni 1983, lk 3.

selle annab."⁷² Samas vestluses saab ilmsiks ka Rasmus Kangropooli austus ja armastus puitakende vastu. Nunne tn 1 pargihoone ees seistes nendib ta, et originaalakende võlu ja eripära seisneb nende individuaalsuses: „Igaüks neist on natukene isesugune. Nad on küll ühe isa pojad, aga nad ei ole mitte, kaksikud, seitsmikud jne; igal ühel neil on oma väike joon juures. Aga teine korrus, see on katseklaasis tehtud laps; kõik ühesugune, ühe geneetilise koodi järgi, valusalt sirge, tuim – ja kui kõik Tallinna vanalinna aknad on niimoodi välja vahetatud, siis võib küsida: aga mida me siin kaitseme nüüd? Kaitseme surrogaati, aseainet.“⁷³

Nende seisukohtadega ei olnud Kangropool vastuolus üldise valdkondliku konsensusega; ka laiemalt oli päevakorrales tõusmas alalise elanikkonna vähesusest tingitud vanalinna väljasuremine. Nii pühendati vanalinna kui elukeskkonna rehabiliteerimisele näiteks 1984. aasta Tallinna Vanalinna päevad. Samas tegutses, vaatamata juhatuses seisva Rasmus Kangropooli vaadetele, TAMKI sellele trendile vastuoluliselt, tehes ise mitmeid otsuseid, mis soosisid elanike väljakolimist vanalinnast ja panustasid avalikku kasutust leidvate ruumide arendamisse.⁷⁴

Olümpiaga seoses Tallinnasse tulnud Poola restauraatoritesse suhtus Kangropool positiivselt, olles tänulik nende spetsialistioskuste ja vahendite eest, mis ületasid tema hinnangu järgi mõnevõrra sel ajal saadavate Eesti restauraatorite võimeid ja vahendeid.⁷⁵

Kõige teravamaid seisukohti võttis Rasmus Kangropool aga riikliku muinsuskaitse kehtestamise ja sellega seostuva eesti muinsuskaitse reformi osas. Uut muinsuskaitselist süsteemi kirjeldab ta riigivõimu poolse suurima järelemõtlematuse ja hoolimatusena, mis Tallinna minevikupärandile on lõpule jõudval sajandil osaks saanud (ill 8).

⁷² T. Mägi. Üksildane Uitaja ja Don Quijote Tallinnas, nr 26. ETV 1995, 07:01
<https://arhiiv.err.ee/video/vaata/üksildane-uitaja-ja-don-quiote-tallinnas-26> (vaadatud 12. XII 2022).

⁷³ Samas, 13:20

⁷⁴ R. Alatalu, Muinsuskaitse siirdetõhiskonnas 1986–2002: rahvuslikust südametunnistusest Eesti NSV-s omaniku ahistajaks Eesti Vabariigis. Doktoritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2012, lk 54.

⁷⁵ D. Bruns, intervjuu.

3.4. Märkimisväärsemad pärandialased teened ja autasud

Dmitri Bruns kirjeldab tema ja Rasmus Kangropooli ühiseid püüdlusi linnaruumikeskse muinsuskaitse strateegia poole, mis vaatlleb kaitstavatena terveid linnaosi, mitte vaid üksikuid hooneid, pidades antud mõttelaadi kulminatsiooniks 1997. aastat, mil Tallinna vanalinn võeti UNESCO kaitsva tiiva alla.⁷⁶ Samas polevat Tallinna Muinsuskaitseamet UNESCO nimekirja võtmisega seonduvatest täiendavatest piirangutest eriti huvitatud olnud.⁷⁷

Siiski pole vanalinna puudutav linnaehitusliku terviklikkuse kaalutus Rasmus Kangropooli puhul vaidlustatav. Ise rõhutab ta Tallinna vanalinna kui terviku tähtsust ja omapära kirjutises „Vana Tallinna kui terviku linnaehituslikust ja arhitektuurilisest pärandist,“ mis ilmus aastal 1964: „Vana Tallinna väärtus ei seisne ainult üksikutes ehitismälestistes. Loomulikult ei tule neid alahinnata, kuid näib liialdamisena rõhutada nende ainulaasust, sest analoogiliste kunstistiilide silmapaistvamad saavutused asuvad ilmselt mujal. Märksa olulisem näib olevat aga erakordselt ulatuslikult säilinud linnaehituslik situatsioon, minimaalsete muudatustega kompaktne linnaorganism kui ajalooliselt tõetruu taust, mille foonil elavnevad ja pääsevad õieti mõjule selle kunagised üksikobjektid. Seetõttu peaks olema põhjust hinnata ning rääkida tänapäeval üha haruldasemaks jäävast vanalinna ajaloolisest struktuurist, tänavatevõrgust ja territooriumi ulatusest, kuhu see kogusummas on koondunud.”⁷⁸

Ka vanalinna muinsuskaitseala moodustamine, mille eest Kangropool koos Üpruse, Zobeli ja teistega omal ajal seisis, seostub selle esitatud seisukohaga. Artikkel kujunes teataval määral proloogiks ENSV Ministrite Nõukogu määrusele, mille järgi 1966. aastal kehtestati Tallinna vanalinna kaitsetsoon.⁷⁹

⁷⁶ D. Bruns, intervjuu.

⁷⁷ R. Alatalu, Muinsuskaitse siirdeühiskonnas 1986–2002: rahvuslikust südametunnistusest Eesti NSV-s omaniku ahistajaks Eesti Vabariigis. Doktoritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2012, lk 96.

⁷⁸ R. Kangropool. Vana Tallinna kui terviku linnaehituslikust ja arhitektuurilisest pärandist. Ehitus ja Arhitektuur 1964 nr 3 ja 4, lk 33-40.

⁷⁹ M. Roosalu. Arhitektuurimälestiste kaitse ja ennistamine Eesti NSV-s 1955-1965, Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia 2005, lk 16.

Oma pärandialaste teenete eest on Rasmus Kangropooli autasustatud muuhulgas ka kahekordselt Valgetähe teenetemärgiga Tallinna vanalinna ausameelse ja sooja vastutustundega hoidmise, vanalinna uurimise ja tutvustamise eest (ill 10):

- 1998. Eesti Vabariigi President Lennart Meri poolt antud Valgetähe medal Eesti Riigile ja rahvale osutatud teenete tunnustamiseks. Medal anti üle 1998. aasta 9. veebruaril.⁸⁰
- 2001. Eesti Vabariigi President Lennart Meri poolt antud Valgetähe viienda klassi orden Eesti riigile ja rahvale osutatud teenete tunnustamiseks. Orden anti üle 2001. aasta 2. veebruaril.⁸¹

10. Rasmus Kangropool (vasakult teine) Valgetähe teenetemärgi üleandmisel. (Foto: <https://www.tallinn.ee/et/aukodarik/rasmus-kangropool>, vaadatud 22.01.2023)

⁸⁰ Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R.242 n 1, s 325: Tunnistused R. Kangropooli autasustamisest Valgetähe medali ja Valgetähe viienda klassi ordeniga.

⁸¹ Samas.

ISIKUARHIIVIST

Rasmus Kangropooli isikukäsitluse põhilisteks allikateks on olnud mälestused ja intervjuud. Ent kaalukad on samas olnud ka tema isikuarhiivis leitavad dokumendid. Töö teine osa käsitlebki lähemalt Rasmus Kangropooli ja Mai Lumiste ühist isikuarhiivi, mis on leidandmetega TLA.R-242 arvel Tallinna Linnaarhiivis. Eesmärk on anda ülevaade käesoleva fondi struktuurist, sisust ja kasutusvõimalustest, illustreerides fondi näitel ka laiemalt isikufondide kui uurimisallikate väärtusi, võimalusi ja piiranguid.

Kuna antud töö on valminud Kunstikultuuri teaduskonna Muinsuskaitse ja konserveerimise osakonna bakalaureusetöona, on fookus Rasmus Kangropooli persooni uurimisel ennekõike tema tegevusel muinsuskaitsejána. Nii seab ka isikuarhiivi uuriv osa tööst oma fookuse ennekõike muinsuskaitseliku konnotatsiooniga osadele arhiivist; sealhulgas näiteks arhiivi esimesele kahele allsarjale, mis käsitlevad Tallinna kujunemist ja arengut – teemat, mille tähtsust Rasmus Kangropoolile käesoleva töö eelnevas osas korduvalt rõhutatud on. Nii on mahulistel kaalutlustel teadlikult käsitlemata jäetud Raidkivikunsti, täpsemalt Kiviraidureid ja müürseppasid käsitlev allsari (säilikud TLA.R-242.1.223 kuni TLA.R-242.1.278) ning ka kolmandal, arhitektuurile suunatud allsarjal peatub töö vaid põgusalt. Samuti on käesolevast arhiivikäsitlusest kõrvale jäetud ülekaalukalt Mai Lumiste dokumente sisaldavad allsarjad: Maalikunst ja puuskulptuur kuni Kunstimälestised Eestis (Lisa 2). Isiku, mitte erialase mineviku rekonstrueerimise katsetel on erilist tähelepanu pööratud sarjadele: Teaduslike tööde nimekiri (TLA.R-242.1.323 kuni TLA.R-242.1.324), Isiklik dokumentatsioon (TLA.R-242.1.325 kuni TLA.R-242.1.330), Kasutatud kirjanduse kartoteegid, ajaleheväljalõiked, teiste autorite käsikirjad, separaadid (TLA.R-242.1.331 kuni TLA.R-242.1.335) ja Fotod (TLA.R-242.1.336 kuni TLA.R-242.1.364). Vastavatest sarjadest pärineb ka valdav osa Rasmus Kangropooli isikut puudutavas peatükis kasutatud arhiivimaterjalist.

4. Rasmus Kangropooli ja Mai Lumiste ühise isikuarhiivi tutvustus

Rasmus Kangropooli ja Mai Lumiste ühine isikufond võeti Tallinna Linnaarhiivis arvele 2003. aastal pealkirja "Rasmus Kangropool (1930-2001), arhitektuuriajaloolane ja Tallinna Linna Arhitektuurimälestusmärkide Kaitse Inspektsiooni juhataja; Mai Lumiste (1932-1985), kunstiajaloolane" all. Säilikuid on fondis kokku 368 ning piirdaatumiteks on 1958-2001. Säilikud jagunevad kaheteistkümneks sarjaks, mis on omakorda jaotatud neljakümneks allsarjaks (ill 11).

Liik	Pealkiri	Leidandmed	Piirdaatumid	Lehti
Sari	1 Tallinna kujunemine ja areng	-	-	-
Sari	2 Kinnistud	-	-	-
Sari	3 Arhitektuur	-	-	-
Sari	4 Raidkivikunst	-	-	-
Sari	5 Maalikunst ja puuskulptuur	-	-	-
Sari	6 Tarbe- ja metallikunst	-	-	-
Sari	7 Kunst keskajast klassitsismini	-	-	-
Sari	8 Kunstimälestised Eestis	-	-	-
Sari	9 Teaduslike tööde nimekiri	-	-	-
Sari	10 Isiklik dokumentatsioon	-	-	-
Sari	11 Kasutatud kirjanduse kartoteegid, ajaleheväljalõiked, teiste autorite käsikirjad, separaadid	-	-	-
Sari	12 Fotod	-	-	-

11. Rasmus Kangropooli ja Mai Lumiste ühise isikufondi jagunemine sarjadeks. (Ekraanitõmmis https://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=3&otsing_id=20230110085217856403&sess_id=f749223373fa00ca8c46b77cfcaa2041&query=Rasmus+Kangropool&naita_ridu=&active Vaadatud: 04. I 2023)

Fond sisaldab nii Rasmus Kangropooli kui Mai Lumiste märkmeid ja teisi dokumente, mille hulgas leidub näiteks annoteeritud käsikirju, käsikirjalisi märkmeid, fotosid, jooniseid, ajaleheväljalõikeid ja muud taolist materjali. Sarjade täpne jagunemine on lähemalt kajastatud lisades (lisa 2). Umbes viiendiku tervest arhiivist moodustavad Mai Lumiste käsikirjad, väljakirjutised ja tema persooniga seostuvad dokumendid; sellest väiksema osa moodustavad ühiste uurimistööde materjalid, ülejäänud materjal on seotud vaid Rasmus Kangropooliga. Lisaks ajaloo uurimistööde materjalidele leidub arhiivis ka nõ. argidokumente, eluliste tegevustega seotud paberimajandust ja kirjavahetust.

Üheks käesoleva uurimistöö kontekstis tähtsaimaks alusteksiks on olnud Rasmus Kangropooli 80. juubelipäeva puhul toimunud mälestusseminari raames peetud ettekanne Rasmus Kangropooli seosest Tallinna Linnaarhiiviga, mille autoriks on Tallinna Linnaarhiivi

peaspetsialist Kalmer Mäeorg.⁸² Ettekanne demonstreerib edukalt arhiivipõhist isiku eluloo rekonstrueerimist arhiividokumentide põhjal ning arvestatav osa Rasmus Kangropooli isiklikku elu puudutavast peatükist tugineb tema eluteelisel rekonstruktsioonil, mis on Kalmer Mäeorgi poolt kokku pandud Tallinna Linnaarhiivist leitud dokumentide alusel. Siiski pole olnud võimalik kasutada kogu selles ettekandes edastatud informatsiooni, kuna faktid ja teadmised, mida arhiiv Rasmus Kangropooli kohta edastada suudab, on küll avalikud, kuid siiski liiga privaatsed, et taolise töö kontekstis avaldada.

See kõik seob ennast kokku arhiiviteadlikkuse kui sellisega, objektiivsuse ja institutsionaalsete polaarsuste vahelise teeleidmisega, nagu seda kirjeldab Jeffrey Wallen oma artiklis: "The Lure of the archive".⁸³ Warren toob välja Hal Fosteri tsitaadi tekstist: "An Archival impulse", milles Foster iseloomustab arhiivist leitud infot kui: "Faktilist ent fiktiivset, avalikku ent privaatset."⁸⁴ Arhiiv sisaldab rohkemat, kui on sünnis mäletada, toimides vähemalt teatud tasandil narratiiviülesest. Nii võivad intervjueritavad küll kõnelda näiteks Rasmus Kangropooli ja Rein Zobeli vahelistest pingetest, kuid vaid läbi visandatud, parandatud ja lõpuks arhiveeritud kirja Rein Zobelile, saavad ilmsiks ühe või teise konflikti, või siis laiemalt inimvahelise suhte peenemad nüansid. Neid nüansse Mäeorg ei puuduta, küll aga kõneleb ta oma ettekandes lähemalt antud töö põhilisest huvipunktist, Rasmus Kangropooli isikuarhiivist Tallinna Linnaarhiivis. Sellel lõigul pärineb ka järgmine ülevaade käsitledava isikufondi arvelevõtuloost.

Rasmus Kangropooli ja Mai Lumiste ühise isikuarhiivi tekkeloo algusena võib nimetada 1973. aasta 26. detsembrit, mil Rasmus Kangropool andis Tallinna Linnaarhiivile üle kuus säilikut, millest kolm olid uurimistööde käsikirjad ning teised kolm kujutasid endast erinevaid säilitatavaid väljakirjutisi. Üleantud materjal korrastati 1974. detsembriks. Järgmised dokumendid andis Tallinna Linnaarhiivile pärast Rasmus Kangropooli surma üle Maria Joffe, 2002. aasta 23. aprillil. Üleantav materjal kujutas endast kümmet kasti Rasmus Kangropooli ja Mai Lumiste ühiseid dokumente. 2002. aasta 2. juuniks oli arhiivi võetud kokku 361 säilikut, olles sellega üks suuremaid isikuarhiive Tallinna Linnaarhiivis.

⁸² K. Mäeorg, Ettekanne Rasmus Kangropooli seosest Tallinna Linnaarhiiviga; Rasmus Kangropooli 80. juubelipäeva puhul toimunud mälestusseminaril 2010. Märkmed Autori valduses.

⁸³ J. Warren, The Lure of the Archive. The Atlas Project of Walid Raad. E. v. Alphen, Productive Archiving. Artistic Strategies, Future Memories and Fluid Identities. Valiz, Amsterdam: 2023, lk 48-57.

⁸⁴ H. Foster, An Archival Impulse. October 110 (Fall 2004), lk 4-5.

5. Rasmus Kangropooli ja Mai Lumiste ühine isikuarhiiv arhiivuurimuslikust vaatenurgast

Kui "autobiograafiline narratiiv on vähemalt osaliselt alati huvitatud tähenduste andmisest, ratsionaliseerimisest," nagu seda kirjeldab Pierre Bourdieu 1986. aastal ilmunud artiklis "Biograafiline illusioon,"⁸⁵ siis arhiivi käsitlemine mälu- ja ajalookogemuse vahendaja pakub vähemalt lootust veidigi objektiivsema minevikupildi loomiseks. Arhiiv kujutab endast indiviidide ja asutuste igapäevastest tegevustest maha jäänud tekstilist jälge säilitavat üksust, mis väljaspool säilitamisküsimust hoidub informatsiooni vahendamisel selle tõlgendusest. Seega toimib arhiiv alternatiivse mäluasutusena, mis toimib muuseumitest või mälu fikseerivatest kirjateostest vahetumal, minevikku vähem ajaloostaval moel. Taolisel mineviku vahendusel on ka omad pahuküljed; kontakt möödanikuga, mida arhiiv meile pakkuda suudab, on küll vahetum, kuid samas ka teatud määral kodeeritum ja raskemini kättesaadavam kui mõnest teisest ajalooallikast tulenev informatsioon. Seetõttu peetakse arhiivi ideaalseks instrumendiks, läbi mille praktiseerida viitelist objektiivsust.⁸⁶

Mälu-uurija Aleida Assmann iseloomustab arhiivi omakasupüüdmatu minevikukäsitlejana, mille isetu hoiak kaitseb minevikku kaasaja soovide ja vajadustest kannustatud haarde eest; kaasaeg, argumenteerib Assmann, on kurikuulus kalduvuse poolest minevikku enda võimuhuvidele vastavalt ümber tõlgendada. Vaid arhiivi süstematiseeritud raamistikus, mis allikaid koondab, säilitab ja sorteerib, näeb Assmann võimalust läheneda ajaloole allikakriitiliselt, tunda ära anakronisme ja luua stabiilset vundamenti, millele toetada minevikualast haridust ja teadustööd. Arhiivi olemust kirjeldab ta järgmiselt: „Minevikku pöördumine tähendab edasiliikumist. Arhiiv on passiivne ressurss, mis nõuab aktiivset suhestumist, säilitamist, sorteerimist ja, mis kõige tähtsam, kriitilist käsitlemist. Nagu Delfi oraakli puhul on ka arhiivis küsimus see, mis käivitab ja mõjutab saadavat vastust.“⁸⁷ Allikakriitiline arhiivuurimus on eriti sõltuv uurimisküsimusest, mille adekvaatset esitamist raskendavad teatud faktorid.

⁸⁵ P. Bourdieu, *The Biographical Illusion* (1986), W. Hemecker, E. Saunders, *Biography in Theory: Key Texts with Commentaries*. Berlin, Boston: De Gruyter 2017, lk 210-216.

⁸⁶ E. v. Alphen. Introduction, *When is Archiving Productive and When is it Not?* E. v. Alphen, *Productive Archiving. Artistic Strategies, Future Memories and Fluid Identities*. Valiz, Amsterdam: 2023, lk 10-29.

⁸⁷ A. Assmann. *The Archive as a Laboratory of the New, Where Remembering and Forgetting Meet*. E. v. Alphen, *Productive Archiving. Artistic Strategies, Future Memories and Fluid Identities*. Valiz, Amsterdam: 2023, lk 33.

End arhiivipõhisele kvalitatiivsele analüüsile pühendanud Prof. Stine Grodal nimetab arhiiviuurimise põhilisteks väljakutseteks arhiiviallikate heterogeensust ja informatsiooni tihedust.⁸⁸ Heterogeensuse probleemi kergendab käsitledava arhiivi isikupõhisus, mis piirab käsitledavat informatsiooni hulka inimlikesse mastaapidesse. Siiski jääb Rasmus Kangropooli ja Mai Lumiste ühise isikuarhiivi käsitlemisel üheks keskseks probleemiks alusmaterjali üleküllastus. Antud töö raamidesse jäämise huvis sunnib allikate ja informatsiooni rohkus tegema käsitledava materjali osas teatud valikuid ja kahandusi. Mahuliste piirangute tõttu ei ole võimalik seada eesmärgiks kogu Rasmus Kangropooli isikuarhiivis leitava informatsiooni läbi töötamist – see ei oleks ka arhiivi funktsiooniga arvestades eriti ratsionaalne lähenemine. Pigem tahab käesolev töö allajoonida kasutamata uurimis- ja allikapotentsiaali, rõhutades taoliste arhiivimaterjalide eripära võrdluses avaldatud materjaliga.

Küll aga tähendab taoline lähenemine vettpidavate arhiiviuurimuslike teooriate püstitamise võimalust; uuritav materjal saab olla vaid teatud üldist trendi illustreeriv. Järgnev osa käesolevast tööst võtab seega juhtumiuuringu formaadis ette ühe arhiivisäiliku, mille põhjal on eesmärk viidata teatud arhiivipõhise uurimise võimalustele ja raskustele.

Siinkohal tuleks tähelepanu juhtida järgmisele: kuna Rasmus Kangropooli isikuarhiivi puhul on tegemist suuresti arhiivipõhiste uurimuste ja arhiividest pärinevate väljakirjutiste kogumiga, on ta arhiiviallikana ühtlasi ka arhiivi kui uurimisallikat peegeldav ja käsitlev dokument. Seega erineb antud isikuarhiivi käsitus näiteks majaraamatute või teist tüüpi arhiivide näidete uurimustest. Käesolev töö vaatab läbi arhiivi käsitlemise seda, kuidas Rasmus Kangropool arhiivi kasutas. Rasmus Kangropooli isikufond teenib seega siinkohal isegi vähem uuritava arhiividokumendina, vaid muutub ise testamendiks arhiivide võimalikkusele.

⁸⁸ S. Grodal, *Dynamic Theorizing – Qualitative Research with Archival Data*. <https://www.youtube.com/watch?v=9HJ56gCTrdc> (5:27), vaadatud 11. V 2023.

6. Arhiiviallikast avaldatud materjalini – võrdlev dokumendianalüüs

Käesolev analüüs lähtub seisukohast, et kuigi nii arhiivisäilik kui avaldatud kirjateos on mingil määral toimetatud, teatud kuratoorse tähelepanu filtri läbinud dokumendid. Kuid arhiiv kujutab endast siiski toimetatud trükisest või artiklist vahetumat ning seega veidigi objektiivsemat minevikku käsitlevat allikat. Arhiivipõhine tekst edastab arhiivist leitavat informatsiooni vastavalt arhiivi kasutaja seisukohtadele, uurimisspetsiifikale ja püstitatud uurimusküsimusele. Käesolev peatükk käsitleb Rasmus Kangropooli kui arhiiviuuriija meetodikat ja avaldatud ning avaldamata materjali vahelist lahknevust tema isikuarhiivi alusel. Eesmärk on tõmmata paralleele Kangropooli poolt kogutud ning tema isikuarhiivis säilitatud materjalide ning samateemaliste kirjutiste vahel, illustreerimaks arhiivimaterjali kui avaldatud materjalidest eraldiseisvalt kasuliku uurimisallika väärtust. Kuna arhiivi kui isiku eluloo rekonstrueerimise aluse võimekuse tõestusena teenib juba Rasmus Kangropooli isikut käsitlev peatükk, on siinses töö osas eesmärgiks rõhutada ennekõike Kangropooli isikuarhiivi laiemaid arhitektuuriajaloo valdkonda puudutavaid uurimuslikke võimalusi; tuua esile, kui palju avaldatud teostes mittedisalduvat väärtuslikku informatsiooni on arhiivist võimalik leida.

Järgnev peatükk võtab lähema vaatluse alla ühe Rasmus Kangropooli poolt avaldatud teksti ning võrdleb seal esitatud, puhastatud ja sõnastatud kujul esitletud informatsiooni samateemalise arhiivi allsarjast leitavate materjalidega. Vaadeldava tekstina on valitud Ehitus ja Arhitektuuris 1964. aastal ilmunud artikkel „Vana Tallinna kui terviku linnaehituslikust ja arhitektuurilisest pärandist.“⁸⁹ Artiklit asetatakse võrdlusesse Kangropooli isikuarhiivist pärineva säilikuga „R. Kangropooli märkmed Tallinna vanalinna tänavate kohta.“⁹⁰ Antud materjali valikut mõjutas lisaks mahuliste kaalutlustele ka sisuline seos bakalaureusetöö esimese poolega. Artikkel töötab Rasmus Kangropooli meelisteemasid koondava kirjutisena, mis lisaks sellele ka töö eelnevates peatükkides viitematerjalina teeninud on.

⁸⁹ R. Kangropool. Vana Tallinna kui terviku linnaehituslikust ja arhitektuuriajaloolisest pärandist. – Ehitus ja Arhitektuur. Tallinn: 1964, nr 3, lk 44–50. nr. 4, lk 33–40.

⁹⁰ Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R.242 n 1, s 16: R. Kangropooli märkmed Tallinna vanalinna tänavate kohta.

6.1. Tallinna Vanalinna ajalooline tänavatevõrk: avaldatud ja avaldamata materjali võrdlus

Artikkel „Vana Tallinna kui terviku linnaehituslikust ja arhitektuurilisest pärandist“⁹¹ on 1964. aastal ilmunud väljaande Ehitus ja Arhitektuur 3. ja 4. köites. Antud tekstis toob Rasmus Kangropool esile Tallinna vanalinna tänavatevõrgu eripärad ja kujunemisloo, illustreerides plaanita kulgenud linnastruktuuri pea orgaanilist kujunemist. Tekst ei peatu vaid tänavatel, ega ka kinnistutel, vaid käsitleb Tallinna vanalinna kui tervikut, tuues paralleele ka teiste Euroopa ning Nõukogude Liidu linnadega.

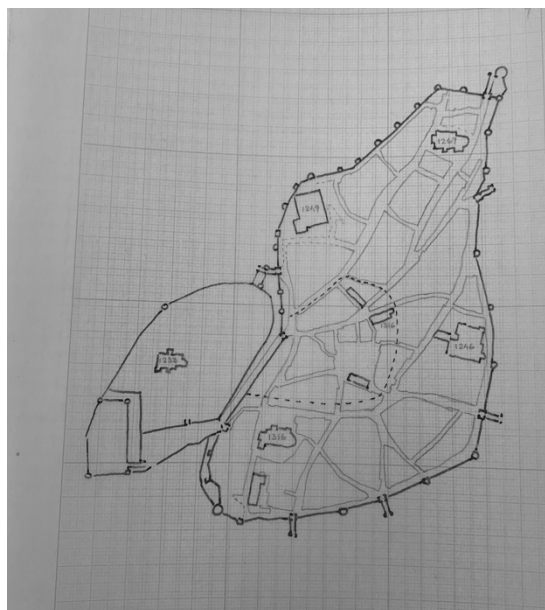
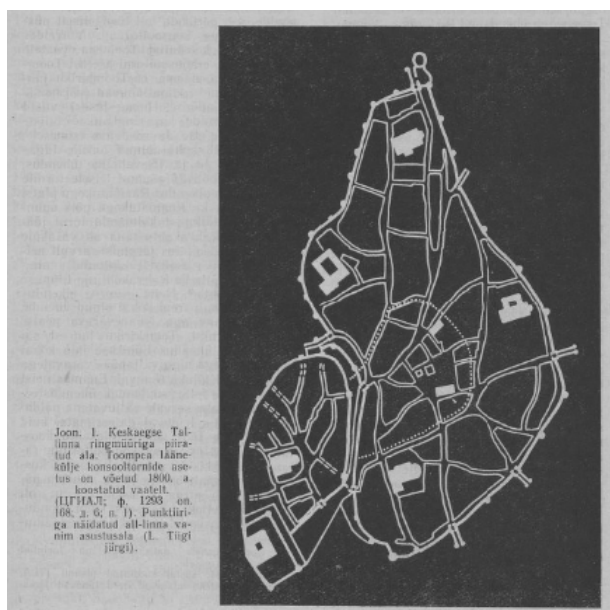
Teksti esimeses osas rõhutab Kangropool Tallinna vanalinna, kui juba väljaehitatud linna ajaloolise tuumiku väärtust. Erilist tähtsust omab Kangropooli jaoks siinkohal vanalinna ansamblilisus; ta rõhutab säilinud üksikobjektide, planeeringu ja topograafiliste iseärasuste koosmängu ühe vanalinna põhiväärtusena, nentides, et keskajast pärineva linnaehitusliku struktuuri säilitanud linnade arv ei ole Nõukogude Liidus kuigi suur (NSVLi euroopaossa jäävad Kangropooli arvestuste järgi vaid 14 paremini säilinud X-XIII sajandist pärinevat ajaloolist linna). Seetõttu põhjendab Kangropooli sõnul alal hoidunud linnatuumikute vähesus tõelise tähelepanu pühendamist nende edasise säilitamise küsimusele.

Järgmise lõigu pühendab Kangropool Tallinna vanalinna eripärale, tuues esmalt välja probleemi, milleks on minevikupärandi rohkus vanalinna aladel ning selle pärandi kaasaja elunõuetele mittevastavus. Ta jätkab Tallinna vanalinna topograafilise kirjeldusega, pöörates erilist tähelepanu all-linna ja Toompea tänavavõrkudele. Toompea käsitluse raames jõuab ta mainida ka Tallinna Linnaarhiivist leitavaid dokumente, täpsemalt öeldes plaane. All-linna iseloomustavana kirjeldab Kangropool muistseile maismaa kaugliiklusteedele orienteeritud ja olulise tõmbetsentrina toimunud sadamapaiga suunas orienteeritud korrapäratut tänavavõrku.

Illustratsioonina on välja toodud Tallinna vanalinna kujutav plaan, mille maha joonistatud versiooni võib ka leida Kangropooli isikuarhiivist leidandmete TLA.R-242.1.10 alt (ill 12).

Tänavavõrgu kirjeldusele ja analüüsile pühendab Rasmus Kangropool lõviosa käsitledavast tekstist. Alustades Toompea linnuse tekkest 10. sajandil ning jõudes välja Vanalinna tabanud kahjustusteni teise maailmasõja käigus.

⁹¹ R. Kangropool. Vana Tallinna kui terviku linnaehituslikust ja arhitektuuriajaloolisest pärandist. – Ehitus ja Arhitektuur. Tallinn: 1964, nr 3, lk 44–50. nr. 4, lk 33–40.

12. Võrdluses Tallinna vanalinna plaan artiklis "Vanalinna kui terviku linnaehituslikust ja arhitektuuriajaloolisest pärandist" (R. Kangropool. Vana Tallinna kui terviku linnaehituslikust ja arhitektuuriajaloolisest pärandist. – Ehitus ja Arhitektuur. Tallinn: 1964, nr 3, lk 44–50. nr. 4, lk 33-40.) ja Rasmus Kangropooli isikuarhiivis (Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R-242 n 1 s 10: R. Kangropooli väljakirjutused kirjandusest, koopiad ja väljalõiked ajalehtedest Tallinna kui linnalise asula olemasolust enne koloniaalvallutusi koos võrdlevate märkmetega teiste Euroopa linnade tekkest ja kujunemisest. Fotokoopiad linnaplaanidest). Autori fotod.

Muistsete ühenduste baasil kujunenud tänavavõrgu analüüsi läbi jõuab Kangropool järelduseni, et Tallinna vanalinna all-linna keskseks väljakuks pidi juba enne 1219. aastat olema Raekoja plats ning turuväljakuks Vanaturg. Järgneb pikk erinevate tänavate ristumiste ja kulgemiste kirjeldus, mille raames on ka välja toodud erinevate väravate asupaigad, kinnistute paiknemised ning tänavafreontide kujunemised. Tallinna vanalinna ebaharilikult väljavenitatud põhiplaani peab ta linnakehandi loomuliku kasvu tulemuseks, nentides, et kindlusehitiste püstitamise jaoks on taoline lahendus ülimalt ebaratsionaalne. All-linna tänavatevõrgu formeerumise lõpuna toob Kangropool välja 14. sajandi, mil varasemale tuumikule ja peamagistraalidele lisandusid kvartalitevahelised sekundaarsed kõrvaltänavad. Tänavatevõrgu kujunemislugu võtab ta kokku täheldusega, et tingituna erisugustest põhjustest on Tallinn ühena vähestest linnadest suutnud säilitada oma sajanditevanuse planeeringu kuni kaasajani. Linnavõrgu püsimist seostab ta muuhulgas kivihoonestuse võrdlemisi varajase tekkega Tallinna aladel, mis muutis tänavatevõrgu võimalike ümberplaneerimiste vastu immuunseks ja ka tulekahjudele vastupidavamaks.

Järgnev osa tekstist on pühendatud võrdlusele teiste Euroopa linnadega ja põgusalt on mainitud ka Tallinna vanalinna II Maailmasõjas tabanud kahjustusi. Nii järeldab Kangropool, et

vaatamata sõjalistele kahjustustele on Tallinn, võrreldes näiteks teiste Nõukogude Liidu linnadega, suutnud oma keskaegse ülesehituse ja struktuuriga tänavavõrku pea muutumatu säilitada. Ta rõhutab, et „vanalinna territooriumil ei ole ühtegi eksisteerimist lõpetanud olulise tähtsusega tänavat või liiklussuunda, samuti ei ole lisandunud siia uusi, algsele planeeringule võõraid tänavaid.“⁹²

Kangropool jätkab teksti erinevates Euroopas ja Nõukogude Liidus paiknevate linnade massilise ümberplaneerimise lahkamisega. Ka selle lõigu lõpetab ta taaskord konstateerides, et „Tallinna tänavatevõrk on oma säilivuselt üks väheseid ja silmapaistvamaid keskaegse planeeringu näiteid Nõukogude Liidus. XIII-XIV sajandist pärinevat tänavatevõrku sellises ulatuses, s. t. Kogu kunagise linnamüüri ümbritsetud maa-ala piires, mujal alal hoidnud ei ole.“⁹³

Sellega lõppeb Ehitus ja Arhitektuuri 3. numbris publitseeritud tekst ning artikkel jätkub järgmises väljaandes vana Tallinna võrdlusega teiste, Lääne-Euroopas säilinud ajalooliste linnadega. Üksikute linnade linnatumikute muutusi kirjeldades jõuab Kangropool järelduseni, et valdav osa Euroopa linnade südamikest on kaotanud oma varajasema ajaloolise planeeringu, seda eriti 19. sajandil tähtsateks administratiiv- ja tööstuskeskusteks kasvanud linnade osas. Artikli teise poole teine lõik on pühendatud keskaegsetele linnakindlustele, põhiliselt käsitledes Tallinna kindlusvööndit. Käsitlus lõppeb järeldusega, et Tallinna kindlusvöönd on ringmüüri ulatuselt ja kaitsetornide arvukuselt Nõukogude Liidus säilinud keskaegsete linnakindluste ainulaadseks näiteks.

Järgnev tekstiosa puudutab Tallinna vanalinna hoonestust. Kangropool kirjeldab vanalinna jagunemist juhuslikeks, ebakorrapäraste piirjoontega kvartaliteks, mille siseplaneeringus on ülekaalus kitsa tänavafondiga üksikkruunid, tuues esile eraldi ehitismälestistena kaitstud objekte. Ta jätkab hoonete ning tänavate iseloomustamisega, jõudes lõpuks taas erinevate Nõukogude Liidu linnade arenguloo kirjeldamiseni.

Artikli paari viimast veerandit juhatab Kangropool sisse küsimusega: „mida kujutab siis kokkuvõttes endast Vana Tallinn? Millised on need väärtused, mis aegade käigus on säilitanud

⁹² R. Kangropool. Vana Tallinna kui terviku linnaehituslikust ja arhitektuuriajaloolisest pärandist. – Ehitus ja Arhitektuur. Tallinn: 1964, nr 3, lk 49.

⁹³ Samas, lk 50.

oma algupära ja milliste edasise eksisteerimise eest on kohustatud hoolitsema kaasaeg?⁹⁴ Selles tekstiosas joonib ta alla vanalinna tänavavõrgust tuleneva tervikliku kogumulje väärtust, mida on võimalik teatud määral vaadelda ja tunnetada oma loomulikus keskkonnas ning mida kaitseb tänase päevani üks Põhja-Euroopa võimsamaid ja paremini säilinud keskaegseid linnamüüre. Nimetades Tallinna ainsaks kõnealoleva piirkonna linnaks, kus looduses püsib veel jälgitavana koloniaalvallutuste eelse linnalise asula struktuur, ning tuues välja selle edaspidise konkretiseerimise võimalust, juhatab Rasmus Kangropool sisse linnatsentrite rekonstrueerimise teema.

Esmapilgul ei tundu arhiivimaterjal kattuvus käsitletava tekstiga eriti märkimisväärne. Arhivaali TLA.R-242.1.16 juhatab sisse Tallinna tänavate ning nende ajalooliste nimede nimekiri. Järgneb igat tänavat eraldi käsitlev lehtede kogum, kus lisaks tänavanimele on märgitud ka aastaarv ning lisatud eesti või saksa keelsed, käsikirjalised, antud tänavat puudutavad väljakirjutised. Enamjaolt täidavad tänavate kirjeldused umbes pool A4 formaadis lehte, kuid osade tänavate, nagu näiteks Laia tänava kohta on vaid mõni rida kirja pandud. Igale tekstilõigule on lisatud vastava allika leidandmed; viiteid on valdavalt raamatutele ning artiklitele, mitte aga arhiiviallikatele (ill 13). Tihedamini viidatud on järgmistele nimedele: Nottbeck, Neumann, Tiik, Johansen, Üprus.⁹⁵ Viidet enimesinevale Nottbeckile Ehitus ja Arhitektuuri artikli kasutatud kirjanduse nimekirjas ei leidu.

Järgmine osa säilikust on koondatud pealkirja „Muudatused tänavastikus; Varia,“ alla. Märkmed muutuvad segasemaks, raskemini loetavaks, kuid viited säilivad ning kirjutatule lisanduvad ka üksikud eskiisid. Viidete sekka ilmuvad ka arhiividokumendid. Järgneval lehel on välja toodud kõik, ringmüüri piiratud ala sisse jäävad vanalinna tänavad ja nende pikkused, sellest omakorda järgmisel on sõjapurustuse pindala kalkulatsioonid. Üksikud loetelud lehtedel annavad aimu tekstide struktureerimisest; nimekirjade kõrvale või alla on Kangropool jätnud üksikuid märkmeid. Nii seisab säiliku neljakümnendal lehel pealkirja „Planeerimine“ kandva teemadeloetelu all küsimus: „Kui palju on tänavaf fronti?“

⁹⁴ R. Kangropool. Vana Tallinna kui terviku linnaehituslikust ja arhitektuuriajaloolisest pärandist. – Ehitus ja Arhitektuur. Tallinn: 1964, nr 4, lk 38.

⁹⁵ Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R.242 n 1, s 16: R. Kangropooli märkmed Tallinna vanalinna tänavate kohta.

Zur Dänenzeit lag das städtische Münzhaus wahrscheinlich auf der Stelle des jetzigen grove'schen Hauses (N° 827/6) in der Radissonstraße. [Nottbeck, Hausbuch, s. 21]

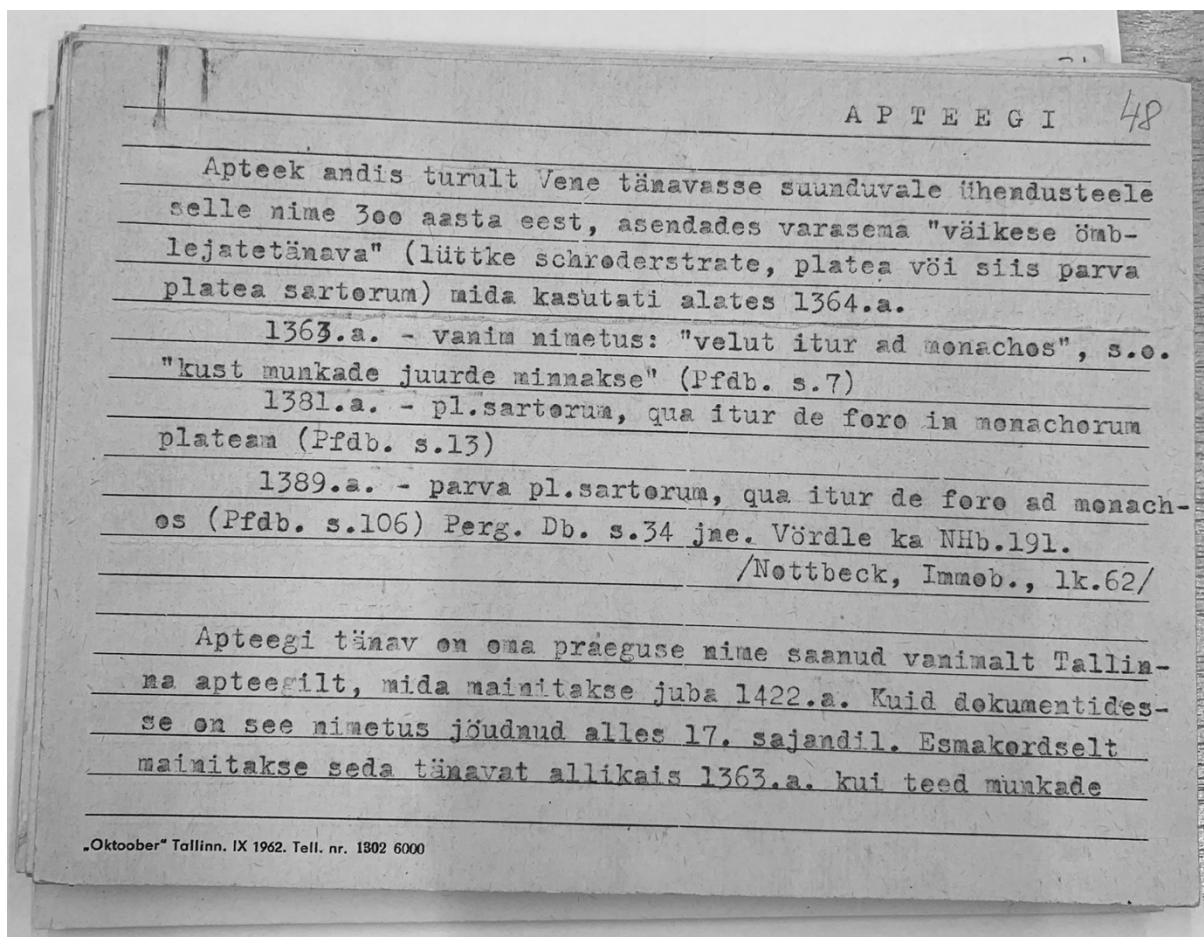
Rataskäevu kü on ulgendum Rina jäle rest mända Toom-
na jälemit kica in de näki torni ja veel mändened ajal-
ju Tõnemele ja hiljem mündale Laurusti tänavale.
[L. Tiiu, Tallinnast ja ... s. 207]

Rataskäevu ja ed. ühtlasi v. nurgal asunud Rataskäevu kute-
re juba XIV sajandist

14. linna nurga äärmiselt ulguga ja kitsaste ääreda ring
aegadega Toompea nõlvale tõdes, on ta linna alavamatel
linnustvõrkudele nõlvale püüdnud... Ründki ühes oma jätas,
praeguse Rataskäevu tänavaga, on all-linna tänavadest tõe-
selt kõige vanem. Hilisemad asuvad ta mända aega ilma
nimeta. Ühine nimetus (alates 1361.a.) tähistatakse talle lihtsasti
tänavale "mäs all" või mõne. Ründki nimetusega asuvad
tänav 15. saj. alates. ... Toompeal, arvestades ta ja ilmselt
mündalanna eraldis arvatakse on Ründki tänav (mündal-
on arvestades ta nimega tänavat, nr. Toom-Ründki) täiesti
mündatav. Kuidas sai nimega nime aega all-linna tänav?
Tõepoolest ei ole teda mündalegi erandis, mille aega on
alla kutsuda asuamisi. Praeguse naja nr. 14 korrusel, mis on
mündalpeale ehitatud, arvatakse linna varemalt mündal naja,
mis mündal ajal ühine, hiljem ühine arvestades
vile. Täiesti erandis asuvad kütud, et tänav asuvad
nime arvestades, kus talle naja saajad olevad mündal.
Mündal asuama naja mündal pärast arvestades vana-
mündal 'Ründki mündal Erik XIV. ... Ründki tänavas asub
vile mündal... mündal naja on erandis mündal.
Kuidas mündal, mündal mündal, mündal mündal
aega mündal mündal, erandis linna varemalt.
Kuidas mündal on varem mündal, mündal mündal
mündal, et mündal mündal asub mündal 1770. a. mündal
mündal mündal mündal mündal - linna mündal. Peale
mündal on mündal mündal, mis asub nr. 8/10 korrusel. Samal
mündal on mündal mündal mündal mündal, mis ka
mündal mündal mündal mündal mündal. Mündal mündal
linna mündal... Peale mündal on Ründki tänavas
mündal mündal on ka linna mündal (N° 16) ... Nr. Bolnisi
mündal (N° 18 ja 20). Mündal mündal mündal mündal mündal
mündal mündal Bolnisi mündal mündal 1887. a. linna mündal
mündal... Mündal mündal mündal ka praeguse Rataskäevu
mündal mündal Ründki mündal mündal. Mündal mündal mündal
mündal mündal mündal mündal mündal mündal Rataskäevu
mündal. Rataskäevu tänavale naja nr. 6 korrusel mündal mündal
mündal mündal mündal, mündal ja mündal mündal mündal. Mündal
mündal linna mündal mündal mündal.
[M. Kivimägi, Harju vaimuselt mündal, kirj ja vana, 26.06.1940. a.]

13. Rasmus Kangropooli märkmed Rataskaevu tänava kohta. Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R.242 n 1, s 16: R. Kangropooli märkmed Tallinna vanalinna tänavate kohta, leht 19.

Säilitatud materjali seas leidub nii valmiskujul sõnastatud lauseid ja tekstilõike, kui katkestatud mõttelende. Samuti sisaldab arhivaal võrreldavas artiklis mittekajastatud informatsiooni. Üksikul paberilehel täheldab Kangropool, et Kullassepa ja Dunkri tänava nurgamajad ei pea mingil põhjusel tänava ehitusjoonest kinni. Sellele järgneval lehel on ühe lausega täheldatud linnamüüri osalist lammutamist 1877. aastal.

14. Rasmus Kangropooli väljakirjutised Apteegi tänavast. Rasmus Kangropooli märkmed Rataskaevu tänava kohta. Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R.242 n 1, s 16: R. Kangropooli märkmed Tallinna vanalinna tänavate kohta, leht 48

Viimase osa säilikust TLA.R-242.1.16 moodustavad trükimasinaga ümberkirjutatud tänavate käsitlused kuuekümne kolmel eraldi lehel (ill 14). Siinkohal tuleks mainida, et kuigi käsitsi kirjutatud ja trükitud tänavate kirjelduste vahel on küll teatav kattuvus, ei sisalda kõik trükitud kaardid juba käsikirjalises dokumendis nähtut. Trükimasinaga kirjutatud informatsioon on valdavalt säiliku käsikirjalisest poolest põhjalikum ja, mis enam, lihtsamini loetav. Tekstide alusel tekib väga põhjalik ülevaade Tallinna tänavavõrgust. Nii on käsikirjas vaid poolt lehte täitev Laia tänava käsitus trükiversioonis pea kolm korda mahukam. Lisaks on viimaste põhjal võrdlemisi lihtne kujutada ette Rasmus Kangropooli antud kaarte kasutamas uurimustöö

eesmärgil, seda eriti üldsusele kättesaadavate arvutiprogrammide eelsel ajal. Ka trükitud materjali viited on masinrükkis kaartide puhul laitmatult olemas.

Avaldatud ja avaldamata materjalide vaheliste paralleelide tõmbamine, on allikate erinevuse tõttu osutunud raskemaks kui esmalt oodatud. Arhiivis säilitatud tekst puudutab Tallinna vanalinna struktuuri üksikasjaliselt, tänavate ja fassaadide põhiselt, samas kui artikkel loob laiemat üldpilti. Samuti puudub käsitledava arhiivimaterjali seas täielikult teiste Euroopa linnasüdamike kujunemis, või siis hävinemislugude käsitus. Viimast kajastab pigem sama allsarja säilik TLA.R-242.1.10: „R. Kangropooli väljakirjutused kirjandusest, koopiad ja väljalõiked ajalehtedest Tallinna kui linnalise asula olemasolust enne koloniaalvallutusi koos võrdlevate märkmetega teiste Euroopa linnade tekkest ja kujunemisest.“⁹⁶ Nagu näha kajastab selle säiliku pealkiri veelgi paremini uuritava teksti sisu. Ainuüksi märksõna „koloniaalvallutused“ oleks võrreldava materjali valiku puhul pidanud tähelepanu püüdma. See jällegi illustreerib edukalt eelmistes peatükkides kirjeldatud informatsiooni üleküllastuse probleemi. Vaatamata antud isikuarhiivi võrdlemisi loogilisele struktuurile on täpset otsitavat materjali siiski märksõnaliselt raske leida, ning materjali läbitöötamine võtab tihti rohkem aega, kui just informatsiooni hoomatavaks edasiandmiseks mõeldud teksti lugemine. Samas võimaldab tekstis leitava sisuga kohtumine taolisel toorel ja töötlematul kujul, millisena see esineb arhiivis, sellega teisel viisil suhestuda ning teisi, teksti narratiivse struktuuri tõttu muidu kaduma minevaid seoseid allikmaterjali vahel luua.

Juhuse tahtel sattus uue säiliku vaatluse käigus töölauale ka antud eesmärgiks mitte ettenähtud artikkel Ehitus ja Arhitektuuris.⁹⁷ Antud artiklis kirjutab Kangropool Tallinna all-linna tekkeskeemi analoogiatest ning tekst mõjus juba esimeselt lauselt uue vaatlusaluse säiliku kontekstis äratuntavana. Kui Rasmus Kangropool juhatab artikli sisse väitega, et „koloniaalvallutuste eelse Toompea linnuse olemasolu on tõestatav kirjalike allikate najal“,⁹⁸ siis säiliku esimesi lehti, mis on trükitud samale 1962. aasta paberile, mis meile juba eelmisest arhivaalist tuttavad on, ühendab pealkiri „Koloniaalvallutuste eelse linnalise asula olemasolu tõestavad faktid.“ Ka käesolevast ja eelnevast arhiivisäilikust tuttavad viited on 1968. aasta

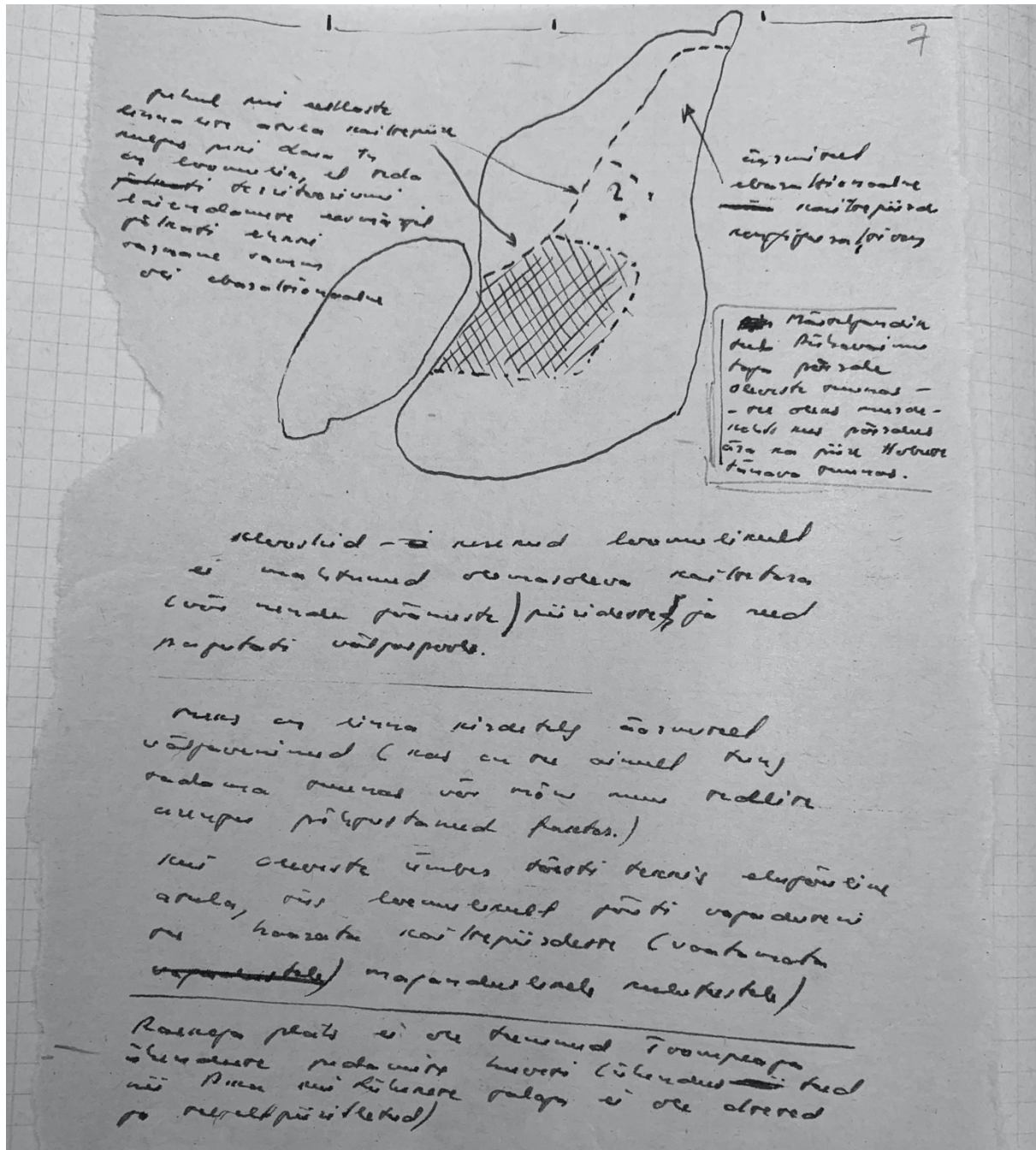
⁹⁶ Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R-242 n 1 s 10: R. Kangropooli väljakirjutused kirjandusest, koopiad ja väljalõiked ajalehtedest Tallinna kui linnalise asula olemasolust enne koloniaalvallutusi koos võrdlevate märkmetega teiste Euroopa linnade tekkest ja kujunemisest.

⁹⁷ R. Kangropool, Tallinna all-linna tekkeskeemi analoogiatest. Ehitus ja Arhitektuur. Tallinn: 1968, nr. 4, lk 52-57.

⁹⁸ R. Kangropool. Vana Tallinna kui terviku linnaehituslikust ja arhitektuuriajaloolisest pärandist. – Ehitus ja Arhitektuur. Tallinn: 1964, nr 4, lk 33.

artiklis esindatud. Nii leiab ka „Notbeck, Immob.“, mida säilikus TLA.R-242.1.16 tihti kohata võis siinses tekstis endale vaste: „E. v. Nottbeck. Der alte Immobilienbesitz Revals. Reval 1884, 3. P. Johansen. Die Estlandliste des Liber Census Daniae. Kopenhagen-Reval 1933, 719–720, samuti C. Höhlbaum, F. Amelung jt. autorid.“ Ka Neimann, Johansen ja Tiik on siinse artikli kasutatud kirjanduse nimekirjas esindatud. Lisaks tekstilitsese seoste artikliga on säilikus TLA.R-242.1.10 leitav nii 1964. kui 1968. aastal ilmunud artiklite jaoks kasutatud pildimaterjal, enamasti leidandmetega foto või kaardi tagaküljel.

Kuid ka tegelikult vaatlusaluse artikli ja säiliku TLA.R-242.1.10 vahel on sisulised paralleelid selgemad. Säilikus on esindatud nii Tallinna kui teisi Euroopa linnu puudutavat materjali, mis kattub hästi ka artikli keskse temaatikaga. Nii kajastub näiteks Tallinna põhiplaani väljavenimise nähtus nii artiklis „Vana Tallinna kui terviku linnaehituslikust ja arhitektuuriajaloolisest pärandist“, kui säiliku seitsmendal lehel nähtavatel märkmetel (ill 15). Tekstis välja toodud kivihoonete mõjule Tallinna vanalinna tänavavõrgu kujunemisel võib vasteks tuua säilikust kümnenda lehe, kus Kangropool kogub mõtteid tänavavõrgu muutumisest, mida võisid tingida puithoonete hävimised. Taoliste märkmete põhjal on võimalik vaadelda, kuidas Rasmus Kangropool mõtet arendab, laiendab, viidete ja allikmaterjaliga toetab ning seda lõpuks teksti, või siis õigemini öeldes tekstide kujul esitab. Kui säiliku TLA.R-242.1.16 hästi korrastatud ja vanalinna tänavate kohta leitavaid allikaid koondav sisu omab väärtust just arhiivipõhise uurimise kontekstis, siis TLA.R-242.1.10 all leitav materjal toimib hästi just Rasmus Kangropooli kui arhiivipõhise uurija töömetoodika vaatluse alusena. Käsikirjalistel märkmetel joonistub välja mõtteprotsess, mida antud kontekstis võib pidada selle säiliku tekstist tähtsamakski.

15. Rasmus Kangroopooli märkmed Tallinna linna tekklooa kohta (Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R-242 n 1 s 10: R. Kangroopooli väljakirjutused kirjandusest, koopiad ja väljalõiked ajalehtedest Tallinna kui linnalise asula olemasolust enne koloniaalvallutusi koos võrdlevate märkmetega teiste Euroopa linnade tekkest ja kujunemisest. Autori foto: 17.11.2022).

Kuid ka arhiivimaterjali enda sisuline väärtus väärib esiletõstmist. Lisaks käsikirjalistele mõttearendustele, koondab käesolev säilik ka erinevaid ajaleheväljalõikeid ning muud allikmaterjali, sealhulgas näiteks 1981. mail „Kalevipoja“ 100. a. juubelile pühendatud teadusliku sessiooni puhul peetud ettekande teksti, mida Rasmus Kangroopool käsitsi väljakirjutanud on. Viimase allika eripäras ja selle säilimise erandlikkuses ei tasu kahelda. Küll aga tekitavad arhiivstruktuuri väljatöötlemise osas küsimusi säilikus leiduvad ajaleheartiklid,

mille ilmumiskuupäevad ulatuvad kuni 1999. aastani välja. Kuna kõrvuti paiknevad 1962. aasta templit kandvad kaardid ja peaaegu käesoleva sajandini välja ulatuvad ajalehed, ei tasu arvata, et arhiivisisene struktuur kuidagi kronoloogiliselt lahendatud on. Tasub oletada, et lisaks isikuarhiivi struktureerimisele sarjadeks ja allsarjadeks on kurja vaeva nähtud ka säilikute temaatilise koondamise ja sorteerimisega. Kuigi kronoloogiline orientatsioon on arhiiviallikates seetõttu raskendatud, on tegemist märkimisväärse struktuuraalse saavutusega.

6.2. Kriitilise analüüsi tulemused

Üldjoontes võib tõdeda, et käsiteldavate materjalide võrdluse tulemus ei vastanud algsetele uurimisküsimuse püstitamisega seotud ootustele. Esmalt valitud teksti ja arhiiviallikate sarnasus oli võrdlevast vaatepunktist vaid minimaalne. Kuid see ei vähenda arhiivimaterjali väärtust. Eriti trükimasinaga kirjutatud säilikute kasutuspotentsiaal on märkimisväärne. Säilik koondab kõikide Tallinna vanalinna tänavate süstemaatilist ülevaadet ja põhjalikke viidetega väljakirjutisi iga tänava kohta. Isegi käekirja loetavuse probleem on tänu trükimasinaga kirjutatud säilikutele iseenesest lahenev. Antud arhivaal võiks arhiivuurimuslikus kontekstis kahtlemata väärtuslikuks osutada, ning toimida avaldatud kirjutistest eralidiseisva alusmaterjalina.

Nagu allikate võrdlusest selgus puudub suurem kattuvus arhiivist leitava materjali ja vaatluse alla seatud artikli vahel, kuna artikkel ei mahuta niivõrd põhjalikku Tallinna tänavate käsitlust. Kuna säiliku TLA.R2-242.1.16 väljakirjutistel puuduvad igasugused dateeringud, on lõplike järelduste tegemine siinkohal raskendatud. Trükimasinaga trükitud lehed kannavad alumises nurgas kuupäeva 1962, kuid kas ka kirjutised pärinevad sellest ajast, ehk artikli avaldamise eelsest perioodist, ei ole võimalik kindlalt öelda. Arhiivisäilikus kõige enam kajastust leidvad Leo Tiigi materjalid küll ilmuvad ka artiklis kasutatud kirjanduse nimekirjas, on väljakirjutiste ka tegeliku teksti vaheline sisuline kattuvus minimaalne.

Dokumendianalüüsi põhjalikkuse huvides tuli seega uuritava materjali hulka võtta veel teinegi arhiiviallikas, mis publikatsiooni tekstis käsitletavat informatsiooni paremini kajastaks. Vaadeldavate arhiivisäilikute hulga suurendamine muutis nii artikli, kui eelneva arhiivimaterjali käsitlemist ning pakkus lõpuks võimalust ettenähtud paralleelide tõmbamiseks. Materjal illustreerib nii arhiivimaterjali väärtust nii arhitektuuriajaloolise uurimuse perspektiivist kui isikupõhise käsitluse kontekstis. Ühelt poolt sisaldab Rasmus Kangropooli

isikuarhiiv allikaväärtusega materjali, mis on nii Kangropooli enda, kui tema isikuarhiivi korrastajate poolt temaatiliselt kategoriseeritud ja koondatud kujul esitletud. Teisalt kujutab materjal endast ka sissevaadet Kangropooli uurimis ja kirjutamisprotsessi, näidates ajastuslisi trende fikseeriva näitena möödniku metoodikatest, millest uued uurivad ja kirjutavad generatsioonid aja möödudes paratamatult üha rohkem eemalduvad.

Samuti kinnitab sisuanalüüs, et arhiiv tõepoolest sisaldab rohkemat, kui avaldatud tekst seda teeb. Siinkohal tasuks mainida, et antud väide ei kujuta endast teksti kui allika otsest kriitikat. Arhiivimaterjali potentsiaal seisneb ennekõige selle allikalistes võimalustes uurimistöökontekstis, pakkudes võimalust läheneda uuritavale materjalile võimalikult vahetul viisil. Nii ei teeni arhiiv teksti kui informatsiooni koondavaa ja vahendava üksuse alama või ülemana, vaid täiendava alusmaterjalina. Teksti ja arhiivi ülesanded on erinevad, kuid nende kattuvused aitavad meil täiendada ajalookäsitluse jäänud lünkasid. Tekst vahendab informatsiooni, arhiiv maandab ja legitimeerib seda. Mõlemal on oma koht ajalookirjutuses.

7. Järeldused ja tulevikuperspektiiv

Vastates töö sissejuhatuses püstitatud uurimisküsimusele: kas on võimalik isikuarhiivi põhjal rekonstrueerida nii isiku kui terve valdkonna ajalugu? tuleb tõdeda, et tegemist on teatud määral naiivselt sõnastatud küsimusega. Kuigi, nagu demonstreerib Kalmer Mäeorgi ettekande esimese osa personaalajaloo rekonstruktsiooniga, arhiivianndmete põhjal on võimalik saavutada teatud ülevaade kellegi või millegi elu- või ajaloost, ning kuigi arhiivmaterjalid suudavad pakkuda informatsiooni, mis muidu ühestki teisest dokumendist välja ei tuleks, ei kujuta puhtalt arhiivipõhine uurimus endast terviklikku ajalookäsitlust. Pigem võiks arhiivmaterjali vaadelda faktipõhise ja fikseeritud sõrestikuna, mille peale ja ümber intervjuude, lugude ja muu etnograafilise materjali põhjal ajaloolise materjali käsitlust konstrueerida võib. Arhiiv toetab ja kainestab minevikuvaadet, kuid vajab elavat lugu ning õigesti sõnastatud küsimust, et seda elustada.

Nii on ka antud uurimistöö puhul olnud Rasmus Kangropooli ja Mai Lumiste ühine isikuarhiiv vaid üheks tugitalaks, mille abil Rasmus Kangropooli personaalajalugu ja pärandialaseid teeneid käsitleda. Isikuarhiivi puudutava tööosa eesmärk on ennekõike olnud rõhutada antud arhiivi tohutut uurimispotentsiaali ning muuta see võimalikule uurijaskonnale kättesaadavamaks, tehes seda läbi isikuarhiivi lähema tutvustuse ja kirjelduse ja lisades esitatud struktuuride ja materjalide kogumite esitluse. Ka dokumendianalüüsi näol on loodetud tuua antud isikuarhiivi lugejaskonnale lähemale, tutvustades leitava materjali abil selle spetsiifilise arhiivi eripärasid ja võimalusi.

Vaatamata sellele, või hoopis just selle pärast, et elame informatsiooni ajastul on arhiiv kui enam-vähem objektiivse ajaloo fikseerija ja võrdlemisi usaldusväärne materjalide säilitaja teaduslikus kontekstis omal kohal. Arhiivi väärtuse definieerimine humanitaarteaduslikus uurimistöös oleks mõnevõrra väärtushinnanguid – küll aga loodab, et töö on aidanud kaasa Rasmus Kangropooli ja Mai Lumiste ühise isikuarhiivi kui väärt uurimismaterjali taaselustamisele.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö võtab luubi alla Rasmus Kangropooli isiku ning üritab vastata küsimusele, mis määral on arhiivimaterjali põhjal võimalik rekonstrueerida isklikku ja valdkondlikku ajalugu. Uurimistöö teemaks on Tallinna Muinsuskaitse ajaloo üks võtmefiguuridest, Rasmus Kangropool ning tema ja tema abikaasa Mai Lumiste ühine isikuarhiiv, mis on arvel Tallinna Linnaarhiivis.

Võrreldavate isikukäsitluste puudumise tõttu loodab käesolev töö anda lähemat ülevaadet Rasmus Kangropooli persoonist ja tema panusest Eesti muinsuskaitse arenguloosse. Töö esimeses osas on lähemalt on käsitletud tema elulugu, akadeemilise haridustee kulgemist ning tema rolli arhiivipõhise arhitektuuriajaloolasena möödunud sajandi teise poole vältel. Ligi neljakümne aastase erialase kogemusega Kangropooli tegevusest muinsuskaitsejõuna kõneleb töö kolmas peatükk, kus on eraldi välja toodud tema tegevus Tallinna Arhitektuuri Mälestusmärkide Kaitse Inspektsiooni ning hiljem Tallinna Muinsuskaitseameti juhina. Lisaks on käsitletud ka tema erialaseid teeneid ja muinsuskaitselisi hoiakuid, mida illustreerivad dokumendileiud tema isikuarhiivist.

Bakalaureusetöö teise poole keskmesse asetub Rasmus Kangropooli ja Mai Lumiste ühine isikuarhiiv, mille käsitlus hõlmab isikuarhiivi tutvustust, arutlusi arhiivimaterjali allikaspetsiifikast ning võrdlevat dokumendianalüüsi, mille eesmärgiks on ühelt poolt arhiiviuurimuslike nähtuste illustreerimine, kuid teisalt ka vaadeldava isikuarhiivi spetsiifika lähem avamine läbi arhiivimaterjali võrdluse avaldatud materjalidega. Samuti on töö arhiivipõhise dokumendianalüüsiga tegelevas peatükis illustreeritud viis, mil Rasmus Kangropool kui arhiivipõhine uurija on rakendanud oma uurimismetoodikat. Isikuarhiivi käsitluse raames on vaadeldud nii arhiiviallika rolli teadustöö kontekstis, kui arhiivimaterjalidega seostuvaid võimalusi ja raskusi.

Töö eesmärgiks on olnud arhiiviuuringute võimaluste ja piirangute avastamine ning kirjeldamine, kusjuures eriline rõhuasetus lasub spetsiifiliselt Rasmus Kangropooli isikuarhiivil kui uurimisväärtuse ning kasutuspotentsiaaliga alusmaterjalil, millele võiks tulevastest arhitektuuriajaloolistes uurimustes või teistes minevikukäsitlustes rohkemgi toetuda. Samuti on töö raames koostatud lisadest leitavad ülevaated Rasmus Kangropooli isikuarhiivi struktuurist ja tema poolt avaldatud kirjutistest. Materjali eesmärk on hõlpsustada käsiteldavas

materjalis orienteerumist Rasmus Kangropooli isikuarhiiviga kokkupuutujate või tema
persooni või uurimisvaldkondaega tegelevate isikute jaoks, seeläbi soosides isikuarhiivi
suuremat kasutustihedust.

KASUTATUD KIRJANDUS

Arhiiviallikad

Rahvusarhiiv Tallinnas, ERA.32 n 2, s 12229: Kangropool, Rasmus-Theodori nõue Kangropool, Linda vastu.

Rahvusarhiiv, EFA.349.0.116320 (Kalju Suur, 1983).

Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R-242 n 1 s 10: R. Kangropooli väljakirjutused kirjandusest, koopiad ja väljalõiked ajalehtedest Tallinna kui linnalise asula olemasolust enne koloniaalvallutusi koos võrdlevate märkmetega teiste Euroopa linnade tekkest ja kujunemisest.

Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R-242 n 1, s 327: Avaldused, käsikirjad ja kirjad R. Kangropooli vabastamise kohta Tallinna Muinsuskaitseameti juhataja ja hiljem konsultandi ametikohalt.

Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R-242 n 1, s 328: R. Kangropooli töölevõtulepingud koos märkmetega tehtavast tööst.

Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R-242 n 1, s 330: R. Kangropooli mõtisklused ajendatuna R. Zobeli raamatust „Tallinn (Reval) keskajal. Linnaehitus 13.-14. sajandil.“

Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R-242 n 1, s 342: Loetelu R. Kangropooli publikatsioonidest. Koostanud E. Garšnek, 2005.

Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R.242 n 1, s 16: R. Kangropooli märkmed Tallinna vanalinna tänavate kohta.

Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R.242 n 1, s 16: R. Kangropooli märkmed Tallinna vanalinna tänavate kohta.

Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R.242 n 1, s 325: Tunnistused R. Kangropooli autasustamisest Valgetähe medali ja Valgetähe viienda klassi ordeniga.

Suulised allikad

D. Bruns, intervjuu. Küsitlesid Riin Alatalu, Anu Seidla, 2019. Märkmed autori valduses.

H. Tedre, suuline vestlus autoriga, 2023.

J. Kreem, suuline vestlus autoriga, 2022.

K. Mäeorg, Ettekanne Rasmus Kangropooli seosest Tallinna Linnaarhiiviga; Rasmus Kangropooli 80. juubelipäeva puhul toimunud mälestusseminaril 2010. Märkmed Autori valduses.

T. Linna, intervjuu. Küsitlesid Riin Alatalu, Anu Seidla, 24. I 2020. Märkmed autori valduses.

T. Mägi, intervjuu. Küsitles Riin Alatalu, 2019/2020. Märkmed autori valduses.

Publitseeritud allikad

A. Assmann. The Archive as a Laboratory of the New, Where Remembering and Forgetting Meet. E. v. Alphen, Productive Archiving. Artistic Strategies, Future Memories and Fluid Identities. Valiz, Amsterdam: 2023

E. Sova. Põlvkonnad muinsuskaitstes; Intervjuu Kalli Hollandiga. Muinsuskaitse aastaraamat 2017.

E. v. Alphen. Introduction, When is Archiving Productive and When is it Not? E. v. Alphen, Productive Archiving. Artistic Strategies, Future Memories and Fluid Identities. Valiz, Amsterdam: 2023.

H. Foster, An Archival Impulse. October 110 (Fall 2004).

J. Warren, The Lure of the Archive. The Atlas Project of Walid Raad. E. v. Alphen, Productive Archiving. Artistic Strategies, Future Memories and Fluid Identities. Valiz, Amsterdam: 2023.

M. Lumiste, R. Kangropool, Niguliste kirik. Tallinn: Periodika 1990.

- M. Männisalu. Mälestuskilde Helmi Üprusest. Muinsuskaitse aastaraamat 2011.
- M. Roosalu. Arhitektuurimälestiste kaitse ja ennistamine Eesti NSV-s 1955-1965, Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia 2005.
- O. Orro, Kakskümmend aastat „uute nimekirjadega” ehk hoonete massilisest mälestiseks tunnistamisest Tallinnas 1997. aastal. Muinsuskaitse aastaraamat 2017.
- P. Bourdieu, *The Biographical Illusion* (1986), W. Hemecker, E. Saunders, *Biography in Theory: Key Texts with Commentaries*. Berlin, Boston: De Gruyter 2017.
- R. Alatalu, Muinsuskaitse siirdeühiskonnas 1986–2002: rahvuslikust südametunnistusest Eesti NSV-s omaniku ahistajaks Eesti Vabariigis. Doktoritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2012.
- R. Alatalu, Tallinn Old Town Conservation Area 50. Estonian Cultural Heritage, Preservation and Conservation. Vol 2, 2013-2017.
- R. Alatalu, Vanalinnade kaitsetsoonid Eesti NSV-s, Linnasüdame säilitamine totaalkaitse meetodil. Kunstiteaduslikke uurimusi, 2009/3-4 (18. osa). Eesti Kunstiteadlaste ühing, 2009.
- R. Kangropool, M. Lumiste, Mõningatest Tallinna 15. sajandi arhitektuuri dateerimise küsimustest. Töid kunstiteaduse ja kriitika alalt. Tallinn: 1978, nr. 2.
- R. Kangropool, Tallinna all-linna tekkeskeemi analoogiatest. Ehitus ja Arhitektuur. Tallinn: 1968, nr. 4.
- R. Kangropool, Tallinna raekoda. Tallinn: Kunst 1982.
- R. Kangropool. Vana Tallinna kui terviku linnaehituslikust ja arhitektuurilisest pärandist. Ehitus ja Arhitektuur 1964 nr 3 ja 4.
- Ü. Puustak, Muinsuskaitse ajalooline areng Eestis. Muinsuskaitse aastaraamat 2008.

Ajaleheallikad

Ajakirjanik – juubilar. Rasmus Kangro-Pool 25. a. ajakirjanikuna. Päevaleht, nr. 287, 22. X 1939.

Tallinna Vanalinn I. – Sirp ja Vasar, nr. 25, 24 juuni 1983.

Raepress. Raeapteek antakse rendile. – Eesti Päevaleht 18.09.1996, Tallinn.

Rasmus Kangro-Pool. – Sirp ja Vasar, nr. 20, 17. V 1963.

Internetiallikad

1096 Maja, kus 1870. aastatel tegutses laulu- ja mänguselts „Estonia.“ Kultuurimälestiste register, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=1096> (Vaadatud 19. XI 2022).

Rasmus Kangropool, Jr. Geni, <https://www.geni.com/people/Rasmus-Kangropool-Jr/6000000014507781133> (vaadatud 12. X 2022).

S. Grodal, Dynamic Theorizing – Qualitative Research with Archival Data. <https://www.youtube.com/watch?v=9HJ56gCTrdc> vaadatud 11. V 2023.

T. Mägi. Üksildane Uitaja ja Don Quijote Tallinnas, nr 26. ETV 1995.

<https://arhiiv.err.ee/video/vaata/uksildane-uitaja-ja-don-quiote-tallinnas-26> (vaadatud 12. XII 2022).

U. Gnadenteich, Raekojas toimub Rasmus Kangropooli mälestusseminar. – Postimees 16. XII 2010, 17:57 <https://www.postimees.ee/358534/raekojas-toimub-rasmus-kangropooli-malestusseminar> (vaadatud 18 XI 2022).

SUMMARY/ABSTRACT

The formation and development of heritage conservation in Soviet-era Estonia was characterized primarily by a person-based continuity, which allowed the rather fragmented system of institutions to function surprisingly successfully. The names of key figures in this field, such as Villem Raam (1910-1996), Helmi Üprus (1911-1978), and Rein Zobel (1928-2012), have remained in the public consciousness due to their professional achievements and received appropriate recognition. However, among them, there is one individual who, unfortunately, has not received a comprehensive treatment, despite his significant contribution to the history of Estonian heritage conservation. Rasmus Kangropool has had a remarkable impact on the preservation of Tallinn's Old Town as both an active advocate, researcher and a documenter of its history. His writings based on archival research have resulted in several works on the Old Town and its buildings, and his most important work, considered to be the study of medieval stonemasons in Tallinn, is preserved at the Tallinn City Archives. Known for his scholarly contributions to the study of the Old Town and the development of its conservation policies at the Tallinn Architecture Monuments Protection Inspectorate (Tallinna Arhitektuuri Mälestusmärkide Kaitse Inspektsioon) and later as the head of the Tallinn Heritage Conservation Board (Tallinna Muinsuskaitseamet), Kangropool has earned his place among the most notable researchers and preservers of Estonian architectural heritage. Therefore, this thesis examines both Rasmus Kangropool's contributions to architectural history and his impact on the development of heritage conservation in Estonia.

This thesis, prepared as a final project in the Bachelor's program of the Department of Conservation and Restoration at the Estonian Academy of Arts, focuses on the architectural historian and heritage protector Rasmus Kangropool and his personal archive at the Tallinn City Archive. The thesis is divided into two parts. The first part of this work aims to explore Rasmus Kangropool as a person, his biography, research work, and contributions to the cultural field. The second part of the thesis examines Kangropool's personal archive from a perspective of archival research. The objective of the second part is to explore the values and possibilities of personal archives as research sources, using Rasmus Kangropool's personal archive as an example. The research question guiding this thesis is: What does Rasmus Kangropool's and Mai Lumiste's shared personal archive entail, and what are the possibilities and limitations of such a personal archive, when it comes to reconstructing the history of the individual and the field?

Considering Rasmus Kangropool's significant contributions to the development of architectural history and heritage conservation in Estonia, research concerned with his person and his work have unfortunately been scarce. Therefore one of the aims of this thesis is to provide an overview of Rasmus Kangropool's biography and professional contributions. The author's research is primarily based on documents from Rasmus Kangropool and Mai Lumiste's shared personal archive, Kangropool's published texts and works, and interviews conducted with individuals who have collaborated with Kangropool or were involved in the archiving of his personal documents.

LISAD

Lisa 1. Ülevaade Rasmus Kangropooli poolt avaldatud kirjutistest⁹⁹

Teosed

- R. Kangropool, Tallinn: Pikk tänav. Tallinn: Eesti Raamat 1970.
- R. Kangropool, Raekoda. Tallinn: Eesti Raamat 1971.
- R. Kangropool, D. Bruns, Tallinn sajandeis: Ehituskunstiline ülevaade. Tallinn: Eesti Raamat 1972.
- R. Kangropool, Tallinn: Toompea. Tallinn: Eesti Raamat 1972.
- R. Kangropool, D. Bruns, Tallinna arhitektuur. Tallinn: Eesti Raamat 1987.
- R. Kangropool, Tallinn: Linnamüür. Tallinn: Eesti Raamat 1973.
- R. Kangropool, Tallinn: Vene tänav. Tallinn: Eesti Raamat 1973.
- R. Kangropool, Tallinn: Lai tänav. Tallinn: Eesti Raamat 1973.
- R. Kangropool, Tallinn: Pirita; Merivälja; Kose. Tallinn: Eesti Raamat 1975.
- R. Kangropool, Tallinn: Kadriorg. Tallinn: Eesti Raamat 1975.
- R. Kangropool, Raekoja plats. Tallinn: Eesti Raamat 1975.
- R. Kangropool, E. Raiküla, Tallinn: Fotoalbum. Tallinn: Eesti Raamat 1975.
- R. Kangropool, D. Bruns, Tallinn: architectural landmarks, places of interest. (tõlgitud vene keelest inglise, hispaania, soome ja saksa keelde) Leningrad: Aurora Art 1980.
- R. Kangropool, D. Bruns, Tallinn. Denkmäler der Baukunst. Tallinn: Aurora 1980.
- R. Kangropool, Tallinna raekoda. Tallinn: Kunst 1982.
- M. Lumiste, R. Kangropool, Niguliste kirik. Tallinn: Perioodika 1990.
- R. Kangropool, D. Bruns, V. Kallion, Tallinna arhitektuur. Tallinn: Eesti Raamat 1987
- R. Kangropool jt, üldtoimetaja V. Raam, Eesti arhitektuur. 2, Läänemaa. Saaremaa. Hiiumaa. Pärnumaa. Viljandimaa. Tallinn: Valgus 1996
- R. Kangropool jt, üldtoimetaja V. Raam, Eesti arhitektuur. 3, Harjumaa. Järvamaa. Raplamaa. Lääne-Virumaa. Ida-Virumaa. Tallinn: Valgus 1997.
- R. Kangropool, Tallinn: minevik ja tänapäev. Tallinn: Koolibri 1999.

⁹⁹ Lisaks autori poolt koondatud materjalidele on antud nimekirja täiendamiseks kasutatud järgmist arhiiviallikat: Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R-242 n 1, s 342: Loetelu R. Kangropooli publikatsioonidest. Koostanud E. Garšnek, 2005.

Artiklid/Peatükid artiklikogumikes ja teistes publikatsioonides

- R. Kangropool, Linn kui tellija 16.-17. sajandil. Kunsti tootvad institutsioonid ja käsitöö harud. Tallinna näide. Eesti kunsti ajalugu 2. 1520–1770. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2005.
- R. Kangropool. Vaekoda. — Eesti Arhitektuur 1. Tallinn. Tallinn: Valgus, 1993.
- R. Kangropool. Vana Tallinna kui terviku linnaehituslikust ja arhitektuuriajaloolisest pärandist. – Ehitus ja Arhitektuur. Tallinn: 1964, nr 3, lk 44–50. nr. 4, lk 33-40.
- R. Kangropool, Tallinna vanimatest ehituseeskirjadest. Ehitus ja Arhitektuur. Tallinn: 1968, nr. 2, lk 41-45.
- R. Kangropool, Tallinna all-linna tekkeskeemi analoogiatest. Ehitus ja Arhitektuur. Tallinn: 1968, nr. 4, lk 52-57.
- R. Kangropool, Täpsustusi Tallinna raekoja ehitusloole. Ehitus ja Arhitektuur. Tallinn: 1969, nr. 3, lk 64-68, 82-83.
- R. Kangropool, Arhitektuurimälestiste kaitse. R. Pullat, Tallinna ajalugu XIX sajandi 60-ndate aastate algusest 1965. aastani. Tallinn: Eesti Raamat 1969, lk 369-377
- R. Kangropool, Tallinna piiskoppide keskaegne kinnistu Toompeal. Ehitus ja Arhitektuur. Tallinn: 1971, nr 1, lk 43-46.
- R. Kangropool, M. Lumiste, Mõningatest Tallinna 15. sajandi arhitektuuri dateerimise küsimustest. Töid kunstiteaduse ja kriitika alalt. Tallinn: 1978, nr. 2, lk 264-283.
- R. Kangropool, Hans Kotke, Tallinna mürseppmeister ja kiviraidur 15. sajandi keskpaigas. Töid kunstiteaduse ja kriitika alalt. Tallinn: 1980, nr. 3, lk 97-109.
- R. Kangropool, M. Lumiste. Tallinna maalijad ja puunikerdajad 14. ja 15. sajandil. Kunstiteadus. Kunstikriitika. Tallinn: 1981, nr. 4, lk 155-172.
- R. Kangropool, Rae kiviraidurite-mürseppmeistrite osast Tallinna vanema arhitektuuri kujunemisloos umbes aastani 1650. Kunstiteadus, Kunstikriitika. Tallinn: 1983, nr. 5, lk 118-132.
- R. Kangropool, Tallinna vanalinna regenererimisest. Eesti ehitusmälestised: aastaraamat. Tallinn: 1990, lk 10-20.
- R. Kangropool, Püha Barbara kabel ja kalmistu. Vana Tallinn II (VI). Tallinn: 1992, lk 6-15.
- R. Kangropool, Ühiskondlikud hooned Tallinnas. V. Raam, Eesti arhitektuur. 1, Tallinn. Tallinn: Valgus 1993.

- R. Kangropool, Tallinna majad ja puunikerdajad 1530-1640. Kunstiteaduslikke uurimusi VII, Tallinn: Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühing 1993, lk 113-133.
- R. Kangropool, Tallinna hilisgooti etikukividest. Vana Tallinn IV (VIII). Tallinn: 1994, lk 5-13.
- R. Kangropool, Niguliste kiriku ansamblist. Ars Estoniae mediaevi grates Villem Raam viro doctissimo et expertissimo. Tallinn: 1995, lk 101-117.
- R. Kangropool, Pikk t. 28 valdajates ja ehitusloost. Kunstiteaduslikke Uurimusi XIII. Tallinn: Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühing 1995, lk 7-22
- R. Kangropool, Punasest kloostrist ja Püha Rochuse haiglast. Vana Tallinn X (XIV). Tallinn: 2000, lk 17-26.
- R. Kangropool, Dominiiklaste kloostri viljaaida ehitusloost. Kunstiteaduslikke uurimusi X. Tallinn: Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühing 2000, lk 65-76.¹⁰⁰
- R. Kangropool, Mõningaid täiendusi Uue Seegi ehitusloole. Kunstiteaduslikke uurimusi XI. Tallinn: Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühing 2001.¹⁰¹

Ajaleheartiklid

- R. Kangropool, Vanalinna uuestisünd. Tallinna vanalinna arhitektuurimälestiste arvelevõtmisest, restaureerimisest ja konserveerimisest. – Sirp ja Vasar, 23. IX 1960
- R. Kangropool, Linnamüür vabaks. – Sirp ja Vasar, 26. I 1962, lk 8.
- R. Kangropool, Tallinna vanalinn aastaks 1980 / Kirja pannud E. Anupõld. - Sirp ja Vasar, 8. VII 1977, lk. 9.
- R. Kangropool, Kiek in de Kök saab alaliseks muuseumiks. Niguliste torni kiiver taastatakse. – Õhtuleht, 12. III 1966.
- R. Kangropool, Iidne raekoda sai uue ilme. – Õhtuleht, 14. VIII 1975.
- R. Kangropool, Teie lemmikkoht vanalinnast. Tallinna vanalinna riikliku kaitsetsooni loomisest / vahendanud Linda Järve. – Õhtuleht, 24. I 1977.
- R. Kangropool, Minevik ja meie ise. Tallinna vanalinnast / vahendanud Imbi Jeletsky. – Õhtuleht, 4. I 1978.

¹⁰⁰Antud töö eest määrati Rasmus Kangropoolile Eesti Kultuurikapitali poolt stipendium 1,667.00 krooni summas. Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R-242 n 1, s 328: R. Kangropooli töölevõtulepingud koos märkmetega tehtavast tööst. Leht 2.

¹⁰¹Selle uurimuse eest määrati Kangropoolile 2001. aasta juulis Kultuurikapitali loominguline stipendium. Tallinna Linnaarhiiv, TLA.R-242 n 1, s 328: R. Kangropooli töölevõtulepingud koos märkmetega tehtavast tööst. Leht 65.

- R. Kangropool, Klement-poolakas ja Paks Margareeta: Kivi raidur-ehitusmeistri K. Pale tööst Tallinnas 16. saj. I poolel. – Sirp ja Vasar, 30. VI 1978, lk 12-13.
- R. Kangropool jt, Tallinna Vanalinn I. Vestlusring / vahendanud E. Anupõld. – Sirp ja Vasar, nr. 25, 24 juuni 1983, lk 3.
- R. Kangropool, Ka vanalinn ei saa iial valmis. Intervjuu / vahendanud T. Velliste. – Sirp ja Vasar, 24. VI 1983, lk 3-7; 1. VII 1983, lk 8-9.
- R. Kangropool, Uus vana maja. Tallinn, Apteegi 2/Raekoja 12. Vestlus / vahendanud T. Erilaid. – Õhtuleht, 31. V 1985.
- R. Kangropool jt, Rahva muuseumist, homsele mõeldes. Riikliku Etnograafiamuuseumi olukorrast. Vestlusring / vahendanud A. Põldmäe. – Sirp ja Vasar, 9. VIII 1985, lk 12-13.
- R. Kangropool jt, Kus on vanalinna võtmed. Vestlusring / vahendanud H. Lind. – Rahva Hää, 17. IV 1987, lk 4.
- R. Kangropool, Nõrganärvilistele pimedal ajal rangelt keelatud. Tallinna vanalinna kummitusmajad, täpse aadressiga aga ilma telefoninumbrita. Vestlus / vahendanud T. Erilaid. – Õhtuleht, 24 XI 1990.
- R. Kangropool, Vanalinnale, nagu elatanud inimestelegi tuleb anda jõukohased ülesanded. Intervjuu. – Eesti Elu, 31. V 1991, lk A5-A6
- R. Kangropool, Tallinna hambaaugud. Mis neist saab? Intervjuu / vahendanud T. Erilaid. – Õhtuleht, 9 III 1994, lk 5.
- R. Kangropool, Vanalinnas autosid otsimas ja ehitusi avastamas, Vestlus / vahendanud T. Erilaid. – Õhtuleht, 6 IX 1994, lk 7.
- R. Kangropool, Muinsuskaitse võitleb Leedu saatkonnaga. Tallinn, Uus tn. 15 kinnistust: arvamused. – Eesti Ekspress, 30. IX 1994.
- R. Kangropool, Kas vanalinn peab seisma vastu kapitali rünnakule? Arvamused / vahendanud H. Toots. – Õhtuleht, 23. XI 1994.
- R. Kangropool, Raekoda on märksa vanem kui ta tegelikult on! Vahendanud H. Toots. – Õhtuleht, 7. I 1995.
- R. Kangropool, Kes kaitseb vanalinn. Vahendanud K. Ilves. – Õhtuleht, 17. XI 1995, lk 5.
- R. Kangropool, Seadus kaitseb ka Lenini teoseid: vastab Tallinna muinsuskaitseameti juhataja Rasmus Kangropool. Vahendanud A. Kangur. – Äripäev, 15. IV 1996, lk 25.
- R. Kangropool, Kultuurimälestiste nimekirja ei ole ikka veel. Arvamused / vahendanud V. Vacht. – Linnaleht, Õhtulehe lisa, 18. IV 1996, lk L2.

- R. Kangropool, Pika Jala väravatorn. – Õhtuleht, 1. VI 1996, lk 9.
- R. Kangropool, Raekoja plats kui turuväljak. – Õhtuleht, 2. VI 1996, lk 5.
- R. Kangropool, UNESCO – stopper tiksub. Intervjuu / vahendanud R. Saaremäe. – Õhtuleht, 18. VI 1996, lk 5.
- R. Kangropool, Raekoja tornikiivrist ja Vana Toomasest. – Õhtuleht, 24. VI 1996, lk 5.
- R. Kangropool, Ka kallile platsile mahtus käsitöölisi. Hoonest Raekoja plats 12/Apteegi 2, Tallinn. Vahendanud S. Maasikmäe. – Õhtuleht, 25. IX 1996, lk 15.
- R. Kangropool, O. Multer, Kultuurimälestiste nimistu – töötlus vabal teemal? Intervjuu / vahendanud R. Saaremäe. – Õhtuleht, 20. XI 1996, lk 5.
- R. Kangropool jt, Kummaline ja saladuslik linnasüda. Enamikku raeplatsi majadest ümbritseb saladusloor: vaielda võib aadressi, ajaloo, kummituste ja kuuluvussuhete üle. Arvamusavaldused / vahendanud L. Tanel. – Eesti Ekspress; Kinnisvara Ekspress, 25 IV 1997, lk 11.
- R. Kangropool, UNESCO nimekiri Tallinna vanalinna ei kaitse. Vestlus / vahendanud U. Gnadenteich. – Sõnumileht: Pealinn, 12. XII 1997, lk 6.
- R. Kangropool, Kevadel algab linnamüüri remont. Tallinna linnamüür: kommentaar muinsuskaitseadusele / vahendanud U. Seaver. – Sõnumileht, 7. III 1998, lk 10.
- R. Kangropool, Kemmerg ja prügikast riikliku kaitse all. Koostatud kaitsealuste mälestiste nimekirjad on vigased ja kasutamiskõlbmatud. Arvamusavaldus / vahendanud U. Gnadenteich. – Sõnumileht, 5. X 1998, lk 8.
- R. Kangropool, Muinsuskaitsejuht viis Tallinna UNESCOsse. Intervjuu / vahendanud K. Neiman. – Postimees: Tallinn, 9. X 1998, lk 4.
- R. Kangropool, Tänapäeva hooned ei sobi vanalinna. Arvamusavaldus / vahendanud M. Raiski. – Eesti Päevaleht, 5. I 2000

Varia:

- R. Kangropool, Niguliste kirik: tutvustaja. Tallinn: Aktsiaselts Agu-EMS 1991, 1. voldik, 8 lehekülge.
- R. Kangropool, On the history of the Old Town of Tallinn: architecture conservation methodology conference, Tallinn, 9-10 october 1989. – Tallinn 1993.
- R. Kangropool, Tallinna all-linna lokaaltopograafiast 14. sajandil (kuni 1360). Eesti ajalooline asutus ja arhitektuur. Läänemere kontaktid: EKA arhitektuuriosakonna

teaduskonverents 16.-17. oktoobril 1998 Tallinnas ja Noarootsis: ettekannete resümeed. Tallinn: 1998, lk 21.

- R. Kangropool, K. Aluve, Kermasiidi tootmisest ja kasutamisest. Tehnika ja Tootmine. Tallinn: 1958, nr. 1, lk 9-11
- R. Kangropool, Pilk jääb peatuma Tallinna Raekojal. – Kultuur ja Elu. Tallinn: 1960, nr 8, lk 10.
- R. Kangropool, Tallinna Raekoja sisustuse restaureerimisest. – Kodumaa. 17. II 1965.
- R. Kangropool, M. Lumiste. Sõdalane, sarv ja päikeseratas Saare-Lääne varases raidkunstis. Tallinn: Kunst 1969, nr. 1, lk 30-36.
- R. Kangropool jt, Tallinna Pühavaimu kirik. Vestlusring. – Eesti Kirik, 1986, nr. 4, lk 187-195.
- R. Kangropool, Villem Raam 80. Kodumaa, 30 V 1990, lk 7.
- R. Kangropool, Vanalinn on me välisministeerium ja diplomaatiline korpus. Intervjuu / vahendanud M. Peil. – Kultuur ja Elu. Tallinn: 1995, nr 7, lk 3-11.

Lisa 2. Ülevaade Rasmus Kangropooli ja Mai Lumiste ühise isikuarhiivi struktuurist

1. Tallinna kujunemine ja areng	(TLA.R-242.1.1 – 242.1.12)
1.1. Ehituseeskirjad	(1.13 – 1.14)
1.2. Tänavad	(1.16)
1.3. Valgustus	(1.17)
1.4. Linnaplaanid	(1.18 – 1.23)
2. Kinnistud	(–)
2.1. Toompea	(1.24 – 1.87)
2.2. All-linn	(1.88 – 1.129a)
2.3. Hoonete ümberehitusprojektid	(1.130 – 1.144)
2.4. Kinnisvaraomanikud	(1.145 – 1.148)
3. Arhitektuur	(1.149 – 1.153)
3.1. Sakraalehitised	(1.154 – 1.156)
3.1.1. Niguliste kirik	(1.155 – 1.160)
3.1.2. Oleviste kirik	(1.161 – 1.163)
3.1.3. Toomkirik	(1.162 – 1.166)
3.1.4. Pühavaimukirik	(1.167 – 1.171)
3.1.5. Nikolai kirik Vene tänaval	(1.172)
3.1.6. Kloostrid	(1.173 – 1.176)
3.2. Profaanehitised	(1.177 – 1.178)
3.2.1. Raele kuuluvad hooned	(1.179 – 1.190)
3.2.2. Gildide hooned	(1.191 – 1.194)
3.2.3. Seegid	(1.195 – 1.196)
3.2.4. Saunad, koolid, pakkhoone, hobuveski	(1.197 – 1.201)
3.2.5. Kadrioru loss	(1.202)
3.2.6. Elamud	(1.203 – 1.216)
3.2.7. Linnakindlustused	(1.215 – 1.222)
4. Raidkivikunst	(–)
4.1. Kiviraidurid ja müürsepad	(1.223 – 1.238)
4.2. Raidkivid	(1.239 – 1.244)
4.2.1. Hauaplaadid ja reljeeftahvlid	(1.245 – 1.255 + 365)
4.2.2. Etikukivid	(1.256 – 1.257)
4.2.3. Portaalid	(1.258 – 1.264 + 366)
4.2.4. Nissid, viilud ja luugiavad	(1.265 – 1.266)
4.2.5. Nurgakvaadrid, välisnurgad ja „opus rusticum“	(1.267)
4.2.6. Aknad	(1.268)
4.2.7. Põrandad, trepid ja laed	(1.269)
4.2.8. Lavatoorium, mantelkorsten,	(1.270 – 1.271)

hüpokaust, profat ja kaev	
4.2.9. Sambad, piilarid, kapiteelid, konsoolid ja vööndkaared	(1.272 – 1.275)
4.2.10. Päiskivid	(1.276)
4.2.11. Raidkivi dekoratiivelemendid	(1.277)
4.2.12. Päikesekellad, piirkivid, veeliistud ja vesikivid	(1.278)
5. Maalikunst ja puuskulptuur	(1.279 – 1.289 + 309a/b)
5.1. Mai Lumiste väitekiri	(1.290 – 1.292)
5.2. Maalijad ja puunikerdajad	(1.293 – 1.301 + 367/368)
5.2.1. Bernt Notke ja tema tööd Tallinnas	(1.302 – 1.309)
6. Tarbe- ja metallikunst	(1.310 – 1.313)
7. Kunst keskajast klassitsismini	(1.314 – 1.320)
8. Kunstimälestised Eestis	(1.321 – 1.322)
9. Teaduslike tööde nimekiri.	(1.323 – 1.324)
10. Isiklik dokumentatsioon	(1.325 – 1.330)
11. Kasutatud kirjanduse kartoteegid, ajaleheväljalõiked, teiste autorite käsikirjad, separaadid	(1.331 – 1.335)
12. Fotod	(1.336 – 1.364)